

SOKOLOVSKO

Č. 2
2013

Nejstarší pohlednice Sokolova. Byla odeslána 27. května 1895 do Vídně (viz článek na str. 22).

Socha sv. Jiří z kostela sv. Jiří v Horním Slavkově. Nalevo sochy sv. Petra a Pavla z kaple sv. Josefa, která stála v Horním Slavkově v místech dnešní autobusové zastávky (viz článek na str. 37).

Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova: Evropa investuje do venkovských oblastí

Obsah:

Loketská léta Antonína Prokopa Schmitta (<i>Radek Aubrecht</i>)	2
Filmová minulost Kostelní Břazy (<i>Michael Rund</i>)	5
O zemětřesení nejen kraslickém, zejména v 19. století (<i>Stanislav Meinl</i>)	8
Vladimír Alexandrovič Brandt: smutný osud architekta mauzolea v Jindřichovicích (<i>Vladimír Bružeňák</i>)	13
Vzpomínka na sokolovského rodáka Ericha <i>Auerbacha (Helena Kavková)</i>	18
Od historie vzniku pohlednic k nejstarším pohlednicím Sokolova – 1. část (<i>Jiří Kubiček</i>)	22
Rok 1968 na Sokolovsku – 3. část (<i>Michal Makaj</i>)	27
I Chodov měl své Kohnovy (<i>Pavel Vaculík</i>)	32
Významné osobnosti regionu a místa jejich posledního odpočinku - Matias Forster (<i>Lukáš Smola</i>)	34
Pocta starým stromům Sokolovska v kres- bách Vladimíra Lepše – 5. část (<i>Jaroslav Michálek</i>)	35
Výstava „Kostely na Sokolovsku – Die Kirchen im Kreis Falkenau“ (<i>Romana Beranová</i>)	37
Vodopády na Sokolovsku (<i>Petr Krása</i>)	39

Slovo redakce

Vzdělaný region?

Na půdě naší místní akční skupiny se v poslední době rozořela diskuse nad smyslností dotační podpory vzdělávání. Ještě před pár měsíci bych považoval za absurdní, že je třeba podporu vzdělávání obhajovat. Ale stalo se a zde je moje obrana:

Jeden z hlasů je zásadně kritický vůči politice EU tak rozsáhlé podporující vzdělávání. Můj názor je sice jiný, ale na své postoje má každý právo. Považuji však se netaktické mudrovat nad něčím, co stejně nezměním. Lepší je zamyslet se nad příležitostmi, které nám podpora EU přináší a pokusit se co nejmýsluplněji ji využít pro rozvoj našeho regionu.

Další hlasy z pléna starostů zpochybňují vzdělávání jako takové a horují za upřednostnění investic do chodníků a silnic. Nebo se možná tito lidé nechtějí smířit se spoluodpovědností za tzv. další vzdělávání, nebo-li celoživotní vzdělávání dospělých. Ale obce nejsou jedinou složkou občanské společnosti. Jsou zde také třeba NNO, střední školy nebo i podnikatelské subjekty, které by se na poli vzdělávání dospělých mohly uplatňovat. Ať již půjdou peníze kamkoliv, měli bychom mít kritérium, jaké že opatření je pro náš region nejúčinnější a nejpotřebnější. Podle mého názoru a zkušeností člověka, který se regionálním rozvojem zabývá více jak 15 let, je tímto kritériem zaměstnanost. Protože je nad slunce jasné, že vzdělanější pracovník má větší šanci získat práci nebo že vzdělanější podnikatel snadněji bude vymýšlet nové podnikatelské záměry, a tím vytvářet nové pracovní příležitosti. Vzdělání dospělých mezi priority regionu jednoznačně patří.

Miroslav Makovička

Titulní strana: Loketská kaskáda. Foto P. Krása (viz článek na str. 39).

SOKOLOVSKO Časopis obyvatel a přátel Sokolovska
Ročník 4, číslo 2 / 2013
Vydává: MAS Sokolovsko, o. p. s
Editor: Ing. Miroslav Makovička
Redakce: v.bruzenak@seznam.cz
Údaje o distribuci: <http://mas-sokolovsko.eu>

Výkonný redaktor: PhDr. Vladimír Bružeňák
Redakční rada: Ing. Miroslav Makovička,
 PhDr. Vladimír Bružeňák, Ing. Petr Krása,
 Ing. Michael Rund
Registrační číslo: MK ČR E 19466
 Za obsah příspěvků zodpovídají autoři.

Loketská léta Antonína Prokopa Schmitta

V letošním roce uplyne 180 let od narození učitele, redaktora, archeologa a kunsthistorika Antonína Prokopa Schmitta (6. 10. 1833 Kohoutov - 13. 7. 1890 Frýdlant v Čechách), který se řadí mezi spoluzakladatele české regionální vlastivědy na Sokolovsku. Vzhledem ke skutečnosti, že jeho rozmanité životní osudy jsem poměrně podrobně popsal před 11 lety v jednom západočeském historickém sborníku, tak si dovoluji připomenout jen Schmittův pobyt ve starobylém Lokti a jeho aktivity vztahující se k našemu regionu.

Ač Schmitt, syn učitele, několikrát během svého života jasně deklaroval svůj příklon k českému jazyku a formujícímu se českému národu, tak ho lze považovat za osobnost, která se takřka celý svůj život pohybovala na rozhraní dvou soupeřících etnik v českých zemích: Čechů a Němců. Schmitt byl především zemský patriot, který tak jako řada dalších v tehdejší době, velmi dobře ovládal oba zemské jazyky. Jeho hlavním zájmem pak byla záchrana kulturních památek v Čechách. V duchu výše uvedených skutečností je pak nutné chápat jeho příchod do Lokte a jeho aktivity zde.

Schmitt působil v Lokti jako suplent českého a německého jazyka na místní realce v letech 1856–1863. To už měl za sebou dvouleté působení na (střední) obchodní škole v uherské Pešti a drobnou publikační činnost. Proč si Schmitt zvolil právě Loket, není zcela zřejmé. Jedním z důvodů může být ta skutečnost, že na loketské realce tehdy studoval jeho mladší brat a jeho starší bratr Augustin zde učil od října 1853 do listopadu 1855. Podrobnosti o Schmittově loketském pobytu jsou známy jen z několika jeho dopisů zaslaných předním osobnostem české společnosti, konkrétně Karlu J. Erbenovi a Františku Palackému, které se dochovaly v písemných pozůstalostech těchto velikánů v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze. Drobné střípky do mozaiky Schmittova působení v Lokti nabízí i další dopis, který byl adresovaný spolku Svatobor.

Z těchto dopisů a ze Schmittových pozdějších článků se dá vyčíst, že se zde nevěnoval jenom své kantorské profesi, ale že se zabýval i průzkumem archivů. Tak např. na žádost loketské městské rady rovnal a inventarizoval místní archiv, tak jak to také dělal i v Horním Slavkově. Jak Palackého, tak i Erbena následně informuje o velkém množství rozličných listin, které v obou archivech našel, a zvláštní důraz klade na české listiny. Část starých listin chtěl Schmitt dokonce vydat tiskem. Loketský a slavkovský archiv však nebyly jedinými, které Schmitt navštívil, aby v nich bádál. V dopise Palackému je přiložen list, kde Schmitt informuje Palackého o zajímavých listinách v archivech a na radnicích v Ostrově, Hrobech (zde Schmitta rozčílilo, že se důležité listiny povalují na půdě), Klášterci, Kadani, Chomutově a v Žluticích. Informuje samozřejmě také o archivu v Lokti (zde byly listiny již z dob Jana Lucemburského a Schmitt jich na 1500 přečetl a výtahy byl ochoten Palackému poskytnout), Slavkově (nejbohatší archiv prý to mezi horskými městy, Schmitt zde prostudoval na 1200 listin) a v Krásně. Dále Schmitt bádál ještě v archivu falknovském, abertamském, jáchymovském, nejdeckém a bochovském. Palackému v dopise též doporučuje: „...aby alespoň ty nejdůležitější listiny se opsalý a v Praze na jistém místě se zakládaly. Dokud toho nebude, nelze na sepsání pořádné historie těchto krajů myslet.“ Sám šel v otázkách zachrany listin příkladem: v roce 1862 např. věnoval Archeologickému sboru Musea Království českého „*papírovou listinu, t. starší přepis smlouvy od 19. břez. 1615, jednající o prodeji panství Bečovského obcí města Horního Slavkova.*“

Jedním z důvodů, proč se písemně obrátil na Karla Jaromíra Erbena, bylo, že mu chtěl nechat posoudit svůj rukopis *Geschichte der priv. Schützen-Compagnie zu Elbogen*, jehož výtisk Erbenovi na znamení díky později poslal. Zisk z tohoto díla daroval Schmitt na podporu chudých členů střeleckého sboru, jehož byl sám členem. Samozřejmě Schmitt neopomněl v úvodu knihy poděkovat i Karlu Jaromíru Erbenovi. I toto dílo, ač vydané v tehdy již zapadlém koutě země české, neuniklo K. V. Zapovi, který ho velmi krátce zhodnotil. Dle Zapova

názoru tato záslužná monografie, sepsaná na základě původních pramenů „*má větší než lokální důležitost*,” a to z důvodu historického významu Lokte nad Ohří pro české dějiny.

Schmitt se necítil v Lokti příliš dobře, F. Palackému se v dopise svěřil, že je zde „*jako v mučírňě, psáti nesmím ... nechci-li svolati úřední hromobiti, jak se to již jednou skutečně stalo*.” Erbenovi si zase postěžoval, že je „*v černé knize u několika osob*,” neb se hlásí k jazyku a k národu českému. V Lokti ho prý drží jen rodinné poměry – studoval tu jeho již výše zmíněný bratr, který však roku 1862 odešel na techniku do Prahy. Důležitý byl pro Schmitta konec školního roku 1862, kdy „*ouředně tážán jsem byl, zdali zamýšlím místa učitelské i na příští rok podržeti. I byl jsem připomenut, že bych pak neprodleně zkoušku, již mi povolené, podrobiti se musel*.” Schmittovi se do zkoušky moc nechtělo, stála by mnoho peněz a času. Jeho prioritou bylo hlavně získat nějaké místo v Praze, buď v muzeu, či v nově zakládaném zemském archivu a v případě jeho získání mu připadalo zbytečně zkoušku skládat.

Karel J. Erben se mu totiž v dopise zřejmě zmínil, že muzeum hledá někoho na opisování listin, a Schmitt se mu hned nabídl, připomenul své dřívější práce, jazykové znalosti, zkušenost, praxi a také se neopomněl zmínit o svých známostech v Praze: „*Páni Palacký, Rieger a Zelený mě znají, též osobně pán Mikovec a velmi mnozí, do kterýchž rukou vložena jest velká moc*.” O své situaci se podobně zmiňuje i F. Palackému, ale tón dopisu se zdá mnohem dramatičtější: „*V rozhodujícím okamžiku obracím se k Vám ... s tou uctívou prosbou, byste ráčil mocným Vaším slovem utonoucímu stébku spásného poskytnouti*” a připomíná, jakou naději mu Palacký poskytl při osobním setkání o velikonočních prázdninách. Vzhledem k faktu, že Schmitt v tuto chvíli v Lokti zůstal, lze se domnívat, že žádného vysněného místa se mu v Praze nedostalo.

Jeho odchod z města se přesto přiblížil. Ještě před ním však Schmitt zpracoval další knihu, a to dodnes ceněnou sbírku pověstí Loketska a Slavkovska s názvem *Sagen, Märchen und Erzählungen von Elbogen bei Carlsbad und dessen Umgebung*. Tato publikace vydaná roku 1864 se stala základní prací pověstí pro tuto oblast a vrátil se k ní i další badatelé v pozdějších dobách.

Schmitt nakonec opustil Loket v létě roku 1863 a odešel do Prahy, ale na západ Čech se ještě minimálně jednou vrátil – v roce 1869 bádá totiž opět v archivu na zámku v Ostrově. V Praze působil Schmitt po devět let na „volné noze” jako redaktor a publicista. V řadě článků se často vracel k pověstem a památkám v oblasti, která by se snad dala vymezit linií: Plzeň–Cheb–Teplice. Jednalo se hlavně o kostely, z nichž některé Schmitt důkladně popisuje, od architektury až po výzdobu. Zájmu se těšily také různé radnice, hřbitovy a archivy. Největšího prostoru z měst se dostalo Ostrovu, Oloví, Kraslicím a samozřejmě Lokti. Je zajímavé, že u části názvů měst uvedl Schmitt jejich české ekvivalenty, např:

1. sešit česko-německých Schmittových "Obrazů starožitných staveb v Čechách" z roku 1864.

DANKSAGUNG.

Tieffgeführt von den vielen Beweisen aufrichtiger und herrlicher Theilnahme, welche uns anlässlich des Ablebens und der Bestattung unseres theueren, innigstgeliebten Gatten, Vaters, Bruders, Onkels und Schwagers

Anton Schmitt,

Bürgerschullehrer,

von Verwandten und Bekannten von Nah und Fern zugekommen sind, sind wir außer Stande, jedem Einzelnen hiefür zu danken und sprechen daher Allen auf diesem Wege unseren herzlichsten, tiefempfundensten Dank aus.

Diesen unsern Dank zollen wir insbesondere dem Herrn Bezirkshauptmann und Vorsitzenden des k. k. Bezirksschulrathes Anselm Feiler, dem Herrn k. k. Bezirksschulinspektor Heinrich Weiss, den Herren Mitgliedern des löblichen k. k. Bezirks- und des löblichen Ortsschulrathes, den Herren Mitgliedern der löblichen Stadtvertretung, der hochwürdigen Geistlichkeit, den Herren landesfürstlichen und Domainen-Beamten, dem gesammten Lehrkörper der hiesigen Volks- und Bürgerschule und allen Herren Berufscollegen des lieben Dahingeshiedenen aus den hierbezirkigen Landgemeinden, ferner Herrn J. Kubischta für das uns bewiesene Wohlwollen, sowie für alle mündlichen und schriftlichen Beileidsbezeugungen und für die vielen Blumen- und Kranzspenden.

Herzlichsten Dank auch jenen Herren Lehrern und jenen Schülerinnen, welche die Güte hatten, den Condukt zu begleiten, sowie der lieben Schulkinder und Allen, welche der irdischen Hülle des uns Unvergesslichen die letzte Ehre so überaus zahlreich erwiesen haben, mit der Versicherung, dass uns diese warme Theilnahme ein milder Trost in den schweren Stunden harter Prüfung war und unseren Herzen unvergesslich bleiben wird.

Allen, Allen nochmals unseren herzlichsten Dank!

Friedland, den 17. Juli 1890.

(4587)

Die tieftrauernden Hinterbliebenen.

Oznámení o smrti A. P. Schmitta.

Kaceřov (Katzengrün), Kraslice (Graslitz), Sokolov (Falkenau). U jiných názvů českých ekvivalentů však nepoužil: Bleistadt, Heinrichsgrün, Neudek, aj. Jeho články najdeme hlavně ve Zlaté Praze, Květech, Aus der Heimat a Methudu, což byla příloha týdeníku Čech, jehož byl Schmitt redaktorem a vydavatelem.

Vedle toho spoluzaložil roku 1868 spolek Vlastimil, jehož cílem bylo zachování uměleckých památek. Jako předseda mohl být Schmitt členům spolku dobrým příkladem – jeho iniciativou a za spolupráce s majitelem loketské porcelánky Rudolfem rytířem z Haidingerů byl např. zachráněn obraz v Lokti z roku 1579, jehož autorem byl August Cordus, nebo socha sv. Jakuba v Ostrově. Neutěšený stav památek, a to nejen těch v dnešním sokolovském regionu, se stal i předmětem další a pravděpodobně nejspěšnější Schmittovy knihy, která vyšla v roce 1871 pod názvem *O reformě křesťanského umění v Čechách* a byla značně kritická zvláště k církvi.

V září 1872 se Schmitt vrátil do školství a působil postupně jako učitel na městské škole v Praze-Josefově, ředitel a učitel chlapecké měšťanské školy v Kuksu, nedaleko svého rodiště, a učitel ve Frýdlantu v Čechách, kde také zemřel.

Antonín Prokop Schmitt, milovník gotického umění a odpůrce barokního, byl osobností, která určitě přesahuje svým významem hranice nejen Sokolovska, ale i jiných českých regionů. V žádném případě se o něm nedá hovořit a psát jen jako o sokolovském vlastivědci a historikovi. Pobyt v Lokti byl pro něj jen krátkou epizodou, která mu však poskytla podněty ku sepsání dvou německých publikací a k publikování několika článků o zdejší historii, archivech a památkách. Význam těchto článků je v tom, že se jedná o jedny z prvních

česky psaných příspěvků věnovaných Loketskmu v tehdejším tisku. I když stojí Schmitt na počátku českého regionálního dějepisectví na Sokolovsku, nelze ho považovat za zakladatele v pravém slova smyslu. Nelze ho poměřovat, z hlediska sokolovského regionálního dějepisectví, s jeho německými vrstevníky. Kdyby totiž nebylo jeho sbírky pověstí, tak by zřejmě jeho jméno úplně vymizelo ze sokolovské regionální literatury, protože jeho články byly zapomenuty, stejně tak jako jeho ostatní aktivity. Zapomenut nezůstal Schmitt jen na Sokolovsku, ale také na rodném Trutnovsku, jelikož všude, kde pobýval, pobýval relativně krátce (snad s výjimkou pobytu v Praze) a pozdější bádání ho pak (neprávem) pomíjelo, v každém regionu, kde působil, toho totiž příliš mnoho nezanechal.

Význam Schmittovy osobnosti je nutno posuzovat komplexně, z hlediska celozemského. Je zřejmé, že Schmitt patřil ke skupině osobností významu jako Rybička, Beneš či Baum, která využila politického uvolnění po pádu bachovského neoabsolutismu a s tím spojeného rozvoje tisku k rozsáhlé publikační činnosti.

Jeho články, psané na základě vlastního bádání, ač mnohdy jen povrchního, jsou ukázkou nevšedního a poměrně širokého vědeckého záběru, který byl doplněn vydáním několika knih, časopisů a založením spolku Vlastimil. Všechna Schmittova snaha směřovala k jedinému cíli: k zachování kulturního dědictví v celých Čechách a k probuzení zájmu české veřejnosti o umělecké památky různého druhu.

Radek Aubrecht

Filmová minulost Kostelní Břízy

V českých zemích bylo, je a bude mnoho míst, jejichž přírodní či architektonická krása či zajímavost tvořily a tvoří vděčnou kulisu tuzemským i zahraničním filmovým štábům. Sokolovsko sice mezi takové vděčné a přitažlivé lokality nikdy nepatřilo, přesto se zde v minulých desetiletích, a překvapivě i v současnosti, několik filmových štábů zastavilo. Jedním z takových míst, kam filmaři čas od času rádi zajíždějí, je malá obec Kostelní Bříza ve Slavkovském lese, která se může pyšnit tím, že zde a v jejím okolí byly natáčeny tři filmy.

V roce 1974 šlo o televizní, a dnes již pozapomenutý film režiséra Vladimíra Čecha **Příliš zelené jaro** z vojenského prostředí, ve kterém si zahrál například Martin Růžek nebo František Vichra. Režiséru Čechovi se zde zřejmě zalíbilo, neboť ve stejném roce tu začal natáčet na motivy knihy Rudolfa Kalčíka (známý jako autor Krále Šumavy) detektivku z pohraniční obce s názvem **Sedmého dne večer**. Natáčení probíhalo ve dnech 20. dubna až 30. června a v hlavních rolích vystupovali Karel Höger, Eduard Cupák, Luděk Munzar, Jan Přeučil či Jiří Krampol. Kromě nich si ve filmu zahráli i místní obyvatelé.

Dle oficiálního textu distributora vypráví film příběh bývalého leteckého mechanika, který chce po pobytu ve vězení a práci v dolech začít

Předseda MNV v Kostelní Bříze Z. Bezděkovský a herec Karel Höger při malé oslavě hercových narozenin.

Restaurace U Bílého koníka ve filmu Sedmého dne večer.

Ve filmu Boží duha se restaurace přeměnila na školu.

nový život v malé pohraniční vsi. Nedaří se mu to ale tak, jak by si představoval, a pronásleduje ho smůla. Nešťastnou shodou okolností upadne dokonce do podezření z dvojnásobné vraždy... Hned na začátku filmu přichází hlavní hrdina Martan do obce Hatě (Kostelní Bříza) a přijíždí před dnešní hostinec U Bílého koníka, kde se také ubytovává. Interiéry hostince z filmu jsou již nyní po rekonstrukci samozřejmě jiné. Dále je ve filmu vidět pěkný záběr obce směrem ze silnice na Arnoltov. Film byl natáčen i ve vzdálených Žluticích (Scény na velitelství Veřejné bezpečnosti). Scéna poplachu jednotky pohraniční stráže byla natočena v kasárnách výcvikového praporu v Tisové u Sokolova. Poplach provedla 1. rota, účastníci filmového poplachu jsou pak skuteční vojáci z místního útvaru. Ve filmu si zahrála i škola na Kostelní Bříze, dnešní sídlo Nadace pro děti.

Ve filmu jsou záběry z Místního národního výboru a sídla Veřejné bezpečnosti v Hatích. Veřejná bezpečnost však v Kostelní Bříze nikdy nesídlila, i když četnické oddělení zde před válkou bylo.

V průběhu natáčení filmu bylo Karlu Högerovi u příležitosti jeho 65. narozenin uděleno čestné občanství, jak se můžeme dočíst v kronice obce:

„Při natáčení filmu „Sedmého dne večer“ v Kostelní Bříze oslavil svoje 65. narozeniny zasloužilý umělec Karel Höger. Při této příležitosti se usnesla rada Místního národního výboru v Kostelní Bříze udělit Karlu Högerovi čestné občanství obce Kostelní Bříza.

Karel Höger obdržel o tomto čestném občanství staročeštinou napsaný, umělecky vypracovaný dekret v tomto znění:

„My, rada starších obce Kostelní Břízy, spolu se vším lidem zbrojným s dělným i příslušníky cechů rolnických a lesnických si přejeme, bys ctýný mistře, Karle z rodu slovutných Högerů, příslušníka Národního divadla pražského, nositeli Řádu národního umělce i laureáta státní ceny, ráčil přijmouti přání všeho nejlepšího, darů nepřeborných, trinku bohubělého k Tvým pětadesátinám

Záběr z filmu Sedmého dne večer, v pozadí kostel sv. Petra a Pavla.

v tento den a pro léta budoucí: plný máz štěstí a blaženosti, jakž i přijmouti dekret čestného občanství obce Břízy Kostelní, panství sokolovského na věky věkův."

Dáno v Kostelní Bříze

v den sv. Aloje L. P. MCMLXXIV.

Umělecky vypracovaný dekret zhotovil pro MNV pracovník Okresního stavebního podniku Sokolov soudruh Makovec.

Národní umělec Karel Höger byl udělením čestného občanství velmi dojat, prohlásil, že si čestného občanství velmi váží a že se bude rád do naší obce vracet. Jako dar předal MNV kompletní sadu videogramofonových desek „České pohádky Karla Jaromíra Erbena – vypráví Karel Höger“, s přáním, aby tyto pohádky byly přehrávány dětem v naší obci."

Jen na okraj – Karel Höger zavítal v rámci své profese na Sokolovsko i o rok později, aby si tu v nedalekém Sokolově zahrál s Danou Medřickou jednu ze svých posledních rolí, konkrétně v povídkovém filmu **Profesoři za školou**.

Poměrně nedávno, v roce 2007 se opět v Kostelní Bříze natáčel film, tentokrát z doby okolo roku 1945 s názvem **Boží Duha** režiséra Jiřího Svobody inspirovaný stejnojmenným románem Jaroslava Durycha. V hlavních rolích se objevili Milan Kňažko a Markéta Hrubešová a také zdejší vděčný filmářský objekt – budova hostince, dnes restaurace U Bílého koníka. Dalšími místy, kde se film natáčel, byla i Kostelní na Kraslicku nebo Doubrava na Chebsku.

Dle oficiálního textu distributora jde o příběh stárnoucího muže – nemocný, utahaný a životem pokroucený hlavní hrdina přijíždí těsně po skončení války do pohraničí a hledá člověka, který za války udal a zlikvidoval jeho rodinu. Setká se s mladou německou ženou, kterou revoluční gardy připravily o poslední zbytek lidské cti. Je sama, bez rodiny, bez dítěte, schovává se před lidmi, kteří přicházejí do pohraničí rabovat a prosazovat samozvaný pořádek. Ti dva se sblíží, ale než si vůbec stačí říci svoje jméno, všechno se tragicky skončí. Příběh obnažuje vlastnosti, které vyburcovala atmosféra bezprostředně po osvobození, zpracovává téma poválečného vyhnání Němců a naznačuje možný společný počátek soužití obou národů.

Zajímavostí může být, že za odvysílání filmu **Boží duha** od 20 hodin večer obdržela Česká televize pokutu ve výši 50.000,- Kč neboť ve filmu jsou brutální scény (zabíjení, znásilňování žen), z nichž některé byly natočeny v restauraci U Bílého koníka, která v době natáčení procházela rekonstrukcí.

za poskytnuté materiály děkuji panu Vladimíru Číhalovi a panu Radku Fišerovi.

Zápis v kronice Kostelní Břízy o jmenování Karla Högera čestným občanem.

Michael Rund

O zemětřesení nejen kraslickém, zejména v 19. století

Téměř celé Kraslicko leží na tektonicky aktivním území. Seismická aktivita ve zdejší oblasti je a vždy byla doprovázena tzv. zemětřesnými roji, tedy mikrootřesy trvajících v rozmezí od několika dnů až několika měsíců.

Během jednoho dne lze tak zaznamenat až desítky malých otřesů. Zemětřesné roje poté většinou kulminují jedním nebo více silnějšími otřesy, po nichž doznívají řadou slabších. Roje se často opakují v nepravidelných intervalech a byly zaznamenány i na dalších místech v západních Čechách a rovněž také za nedalekými hranicemi, ve Vogtlandu.

Již ve starých kronikách nalezneme historické záznamy o zemětřesení. Neven kraslickí pocítili v dávné i nedávné historii mnoho otřesů půdy. K těm nejstarším zaznamenaným patří ta v období od 1. ledna do 5. února 1824, dále v roce 1860 či ve dnech od 24. října do 29. listopadu 1897.

O zemětřesných rojích psal mnohokrát i tehdejší dobový tisk.

V Národní politice se 2. 11. 1897 ve článku "Zemětřesení v Čechách" psalo:

„Z nejzápadnější pohraniční části Čech docházejí v posledních dnech zprávy velmi m nepokojivé. Pocitují se v některých místech a městech okresu aaskkého dosti značné otřesy země, spojené s hukotem podzemním. Ježto pak se otřesy ty v několika málo dnech opakoaly a zejména z pátku na sobotu silnější a častější byly, vzmáhá se obyvatelstva tamního rozčilení a obava, která mnohé rodiny přiměla, že zejména z Aše odjely. ... Minulého týdnu v pondělí o 8 hod. odpol. pocíteno bylo první prudší otřesení, jež prováděno bylo duněním. Dopolodne sice spozorovány byly již také jakési záchvěvy země, ale těch nebylo si hrubě ani

povšimnuto, protože byly zcela nepatrné. Než pozdější záchvěvy téhož dne a dne 26. m.m. byly již tak silné, že obrazy a jiné předměty na stěnách zavěšené se pohnuly. ... Otřesy pocíťovány byly i za hranicemi, v nejbližších obcích saských. ... Otřesení toto se pak sestávalo z krátkých nárazů. O 5 hod. bylo zemětřesení tak silné, že sklo v domech zařinčelo. Někteří lidé tvrdí zcela určitě, že slyšeli při tom podzemní dunění. ... Od 25. m.m. asi od 1. hodiny v noci až do 27. do 7. hodiny večer zpozorováno bylo celkem sedm silných nárazů, čtyři slabší a dva zcela slabé otřesy. Jak se za to má, jest v Kraslicích středisko zemětřesení a odtud se šířilo do okolí asi dvě hodiny cesty. Otřesení to bylo cítiti z Jindřichovic přes Kraslice až do Schwaderbachu. Jak jsme již v nedělním čísle zaznamenali, opakovalo se zemětřesení zase v pátek večer a potrvalo i v sobotu. V Kraslicích tentokrát slyšitelné bylo podzemní rachocení, podobné burácení hromu. Tam pocíteno bylo při

Zemětřesení na Kraslicku.

Po devět dní už týráni jsou obyvatelé severozápadního zákoutí království Českého metlon, která v Čechách až dosud je hostem velmi vzácným, zemětřesením. Slabší záchvěvy zemské kůry pozorovány byly sice již dne 25. října, otřesy od té doby až do včerejšího dne dostavovaly se častěji a stále prudceji, takže v noci na pátek a v noci na neděli obyvatelstvo města Kraslic a osad okolních, Nýdku a saského Klingenthalu až po Plavno zakusilo něco z onoho zděšení, které provází lid oněch nešťastných krajů, kde zemětřesení vystupující jako katastrofa bývá častým dopuštěním Božím. Až dosud objevuje se ve jmenované krajině zemětřesení ovšem jako pouhá nepřijemnost, neboť krom rušení nočního klidu a rovnováhy duševní bohůdk nezáznamenávají horší nehody.

Vzhledem k záchvěvům stále stoupajícím jest však zemětřesení velkou povádivostí pro obyvatelstvo končiny kraslické a rozčilení myslí jeho vzpomínkou na hrůzné obrazy lublanského spustošení roku loňského stupňované, jest jistě pochopitelné. Jak řečeno dostavovaly se slabší záchvěvy již ve dnech 25. a 26. října a kraslické zprávy označují dva otřesy těchto dnů za velmi značné, v noci na 30. října událo se dokonce nejméně sto otřesů země. Zemětřesení prováděno jest podzemním rachotem bouřku připomínajícím a v některých případech dostavuje se podzemní lomoz bez chvění povrchu zemského. Tato první skupina otřesů poměrně slabších dozněla v prvních dnech listopadu-

Článek Zemětřesení na Kraslicku z Národní politiky z 2. 11. 1897.

zemětřesení v těchto dvou dnech osm silných nárazů, které vyvolaly mocné vzrušení v obyvatelstvu. V sobotu již také několik rodin opustilo Kraslice ...“

Ve stejných novinách si ve článku "Zemětřesení na Kraslicku" o týden později mohli čtenáři přečíst, že:

„...po devět dní už týránijsou obyvatelé severozápadního zákoutí království Českého metlou, která v Čechách až dosud je hostem velmi vzácným, zemětřesením. Slabší záchvěvy zemské kůry pozorovány byly sice již dne 25. října, otřesy od té doby až do včerejšího dne dostavovaly se častěji a stále prudčeji, takže v noci na pátek a v noci na neděli obyvatelstvo města Kraslic a osad okolních, Nýdku a saského Klingenthalu až po Plavno zakusilo něco z onoho zděšení, které provází lid oněch nešťastných krajů, kde zemětřesení vystupující jako katastrofa bývá častým dopuštěním Božím. Až dosud objevuje se ve jmenované krajině zemětřesení ovšem jako pouhá nepřijemnost, bohudík nezasnamenaný horší nehody. ...“

Jak řečeno dostavovaly se slabší záchvěvy již ve dnech

25. a 26. října a kraslické zprávy označují dva otřesy těchto dnů za velmi značné, v noci na 30. října událo se dokonce nejméně sto otřesů země. Zemětřesení provázeno jest podzemním rachotem bouřku připomínajícím a v některých případech dostavuje se podzemní lomoz bez chvění povrchu zemského. Tato první skupina otřesů poměrně slabších dozněla v prvních dnech listopadových a polekané obyvatelstvo uklidnilo se to té míry, že zemětřesení všeobecně považováno za odbyté. Leč dne 4. listopadu dostavily se nové rázy a sice hned vlnění země střídající se s prudšími otřesy, dostavily se 4. listopadu čtyři a dne 5. listopadu dopoledne dva. V noci na pátek vybouřeno bylo obyvatelstvo kraslické o půl druhé hodiny dvěma silnými nárazy, kteréž pocitěny také v Klingenthalu a Brambachu v Sasích. Ke třetí hodině téže noci pocitěn byl nový silný otřes. Leč tyto zjevy nezavdaly ještě podnět k značnějšímu znepokojení obyvatelstva.

Veliké rozčilení nastalo však v Kraslicích v neděli ráno o 5 hod., kdy téměř všechno obyvatelstvo, kteréž se zatím uklidněno oddalo spánku, znova vybouřeno bylo mocným nárazem zemětřesení, ohlašujícím se podzemním duněním. Náraz tento byl ze všech dosavadních nejprudší a provázen byl ve zvýšené míře zjevy prvních záchvěvů třesením stěn, řinčením oken a nádob. Na některých starších budovách se objevily trhliny a opadala omítka. Zvláště dům v Císařské ulici, v němž bydlel okresní hejtman kraslický, vykazuje četné pukliny ve zdivu, takže byl ihned pro hrozící nebezpečí opuštěn. Náraz tento trval čtvrt minuty a po malé chvíli dostavil se poněkud slabší záchvat, důsledek to nárazu prvního.“

Ve stejném článku bylo zmíněno „vysvětlení“ o příčinách zemětřesení na Kraslicku.

„O příčinách kraslického zemětřesení tehdy podal vysvětlení pan dr. rytíř Jiří Stein. Podle něho byl směr vlnění od jihovýchodu k severozápadu v eliptické ose z Čech do Saska. Původ otřesů zemských lze údajně hledat v nashromážděné dešťové vodě v břidličnatých vrstvách půdy. Velké množství spadlých dešťů v červenci a srpnu toho roku sice nezpůsobilo žádné větší rozvodnění místních vodních toků, ale obrovské množství vody bylo pohlceno vrstvami břidlice a prosáklo až do puklin a dutin. Voda prý pak klesala od pukliny k puklině stále hlouběji až se dostala k horké sopečné vrstvě, kde se proměnila na vodní páry. Uvolněním těchto par se podle dr. Steina došlo k záchvěvům zemské kůry. Osa obvodu zemětřesení se prostírá v délce asi pěti zeměpisných mil, přičemž zmíněná sopečná vrstva leží dvě a půl míle, tedy cca 28 kilometrů v hloubi zemské. ...“

Mapka oblasti nejčastějších zemětřesných rojů na Chebsku a Sokolovsku.

V následujících dnech ještě doplňovali v Národní politice další články ke kraslickému zemětřesení:

„... Veliké vzrušení působí v Kraslici a okolí příšerný jev, že na tzv. Hausbergu u Kraslice způsobena byla zemětřesením v noci na pátek mohutná trhлина v zemi, přes 100 metrů dlouhá a tři metry široká, jejich hloubku nebylo možno změřiti. ... Z Kraslice se oznamuje, že část zdi hřbitovni se zbořila, což vzbudilo nové zděšení v městě. Na náměstí spadla s domů omítka a několik tašek se střech.“

V jiném novinovém článku se bylo možné dočíst, že:

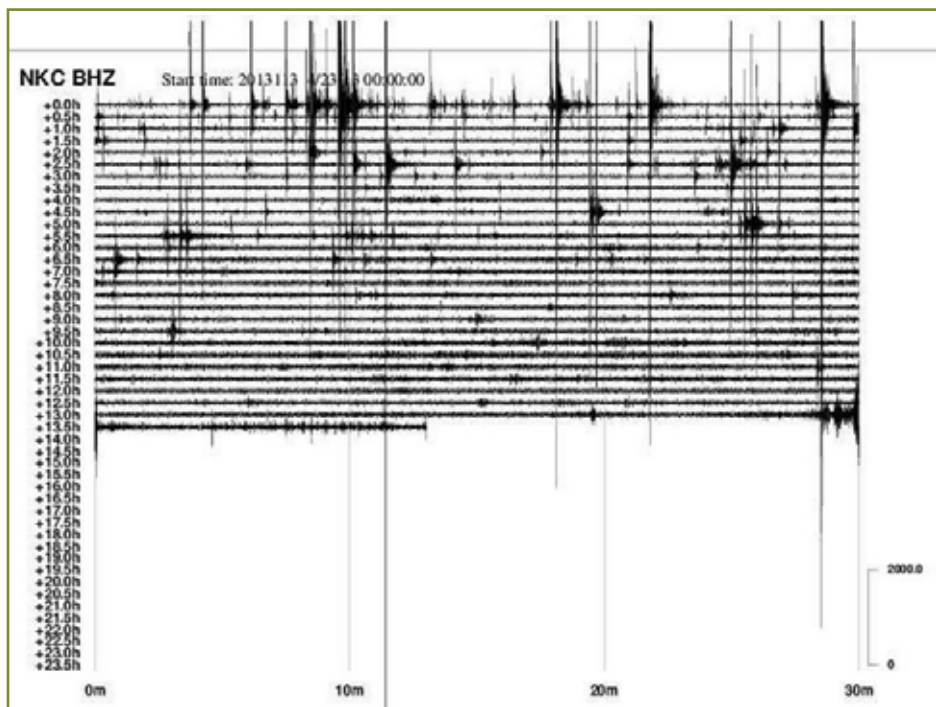
„... K zemětřesení v Kraslicích. Kraslický purkmistr obrátil se k panu místodržiteli hraběti Coudenhoveovi se žádostí, aby se zřetelem na rozčilení obyvatelstva, vyvolaného zemětřesením, vyslal do Kraslic odborníka. Pan místodržitel obrátil se k říšskému geologickému ústavu, kterýž na jeho zakročení vyslal do ohroženého území geologa dr. Suessa ml. Který konal podrobná studia zemětřesení lublaňského. Dr. Suess přibyl včera do Prahy a hned pak vypravil se do Kraslic, kamž zítra ráno stihne. ...“

Další článek zase uváděl:

„... Zemětřesení se opět opakovalo a bylo znatelné včerejšího včerejšího i dnešního dne několikrát slabými otřesy země. Obyvatelstvo bylo jimi opět velice znepokojeno. Včera přibyl sem vídeňský geolog profesor dr. Suess a karlovarský geolog inženýr Knett, kteří zkoumali území postižené zemětřesením. Včera přednášel zde prof. Suess před četným posluchačstvem a prohlásil, že lze s plnou jistotou očekávat brzké ukončení otřesů. Dnes v pondělí kolem 6. hodiny ranní pozorovány byly opětovně silnější záchvěvy zemětřesení, jež slábnuvše, pozvolna zanikaly. Z Kraslice se dále oznamuje, že opakujícími se otřesy země množil se tam v minulých dnech také veliký postrach. Obecní zastupitelstvo obrátilo se telegraficky na profesora Falba do Berlína a sdělivějším podrobné správy o zemětřesení žádalo jej o úsudek na uspokojení rozčileného obyvatelstva. Prof. Falb telegraficky odpověděl, že kolmé otřesy vycházejí z jediného kraslického ústředí, zemětřesením zachváceného a vlnité otřesy že přičistí sluší sousedním východištím zemětřesení, od nichž tyto vlnité otřesy ke Kraslicku zabíhají. Prohlásil, že není žádného nebezpečství, byť by se i zemětřesení opakovala, což pravděpodobně lze očekávat ... Úsudek tento jest zcela odchylný od úsudku předem již jmenovaného vídeňského geologa prof. Suessa!“

Ve článku "Hrůzoplňné dni v Kraslici" se na stejné straně se tehdy psalo:

„Jen velice nedostatečně byly až dosud vylíčeny hrůzy, které obyvatelstvo našeho města a širokého okolí v posledních dnech vytrpělo. Zděšení, které zde poslední zemětřesení způsobilo, jest nevyličitelné. Několik osob po přestálých hrůzách onemocnělo, několik paní za těch dnů sešedivělo a dnes odtud lidé prchají nechtějce zde zůstat ze strachu o život. Nikdo nechce uvěřiti, že zemětřesení se opakovati nebude a každý trne mučivou nejistotou, že snad nejbližší chvíle dokončí příšerné dílo, které podzemní moci v posledních dvou týdnech započaly. Úžasné otřesy země nejsou již nepatrnými, bezvýznamnými výjevy přírodními, jichž se netřeba obávat, nýbrž náležejí k výjevům, o nichž nelze předvídati, kam až jich účinek se bude stupňovati. Kraslice a její okolí poznaly v posledních dnech, co to znamená žiti na vulkanické půdě. Nesprávné bylo odtud oznamováno, že otřesy a nárazy země se dostavily náhle. To jest naprosto nepravda. Za posledních 14 dnů neminulo dne, aby se zde země nechvěla a aby se neozývalo podzemní dunění, jež postrach vzbuzovalo. Těch otřesů a nárazů bylo zde již tolik, že nikdo si nepamatuje jich počet. Nejhůře bylo ovšem v noci ze čtvrtka na pátek a v pátek ráno. Zemětřesení oznamovalo příchod svůj od sousedního saského Voigtlandu podzemním duněním, které stále vzrůstalo a město zachvátilo nevýslovným postrachem. Hukot a jakot změnil se posléze v strašlivý řev, při němž se země chvěla a třásla. Náhle přehlušeno vše výbuchem, jako by několik kroků před námi bylo vystřeleno z obrovského děla. V tom nastal prudký náraz podzemní, jako by ohromný skalní balvan se byl někde utrhl a valil se s děsným rachotem do hlubiny. Země se třásla aspoň 10 vteřin, zdi domů se otřásky, tašky se střech padaly, v přibytých lidských řinčela okna, některá popraskala, nábytek se posouval ze svého místa, hodiny se zastavovaly, obrazy a zrcadla se klátily a padaly ze stěn. Nejhůře bylo v domech, které stojí na výšinách na skalnaté půdě, o něco mírněji se jevílo zemětřesení v ulicích níže položených. Všecko obyvatelstvo kraslické bylo v několika minutách na ulici. Ženy zoufale lomily rukama, děti plakaly a mužové s utajeným dechem očekávali,

Záznam z posledního zaznamenaného zemětřesení na Kraslicku dne 23. 4. 2013.

co se dále dít bude. Rozvázní mužové pravili, že kdyby zemětřesení bylo potrvalo ještě jednou tak dlouho, tedy 20-30 vteřin, byly by se slabší zdi domů zbořily a pobořily. Kdo nezažil hrozné ty dojmy, nedovede si je představit. Mezi postrašeným lidem mluvalo se o tom, že Kraslici čeká osud ostrova Martinique. Několik žen omdlelo.

Zemětřesení se všemi zjevy výše vylíčenými opakovalo se zase v pátek ráno, načež již někteří starší lidé opustili Kraslici nechtějce tam déle zůstat, poněvadž by je strach usmrtil.

V okolí Kraslice v několika dědinách byly všechny výjevy zemětřesení tytéž. Nejprve dunění podzemní a pak onen hrůzyplný náraz, který, jak udává, někde trval 6, jinde 10 vteřin, konečně na vysoko položených místech až 15 vteřin. V lesích překotily se stromy, balvany se utrhly od skal a valily se dolů. V jedné blízké obci zbořily se chlévy a dobytek utrhnuv se vyběhl zděšeně na náves, v jiné obci zbořily se schody. Jak v městě Kraslici tak i okolních obcích jest mnoho stavení zemětřesením poroucháno, ve zdech objevily se silné trhliny.... Poněvadž postrach v Kraslici byl v pátek tak hrozný, že obyvatelé chtěli se valem stěhovat. Byl povolán městský geolog Krett z Karlových Varů do Kraslice, aby obyvatelstvo upokojil. Pan Krett podal uspokojivé zprávy na hejtmanství a na radnici a měl zde veřejnou přednášku, ve které pravil, že příčinou tohoto zemětřesení jest, že druhdy zdejší krajina byla obrovským jezerem, které vulkanickým působením zmizelo, ježto půda zemská se pozvedla nad jezero. Nyní zase půda se sesedává. Postačí prý, aby klesla o jediný centimetr a aby již toto sklesnutí způsobilo ony nárazy, otřesy a strašlivé to podzemní dunění. Úplné sesednutí se půdy může se ovšem státi teprve po tisících letech. Někteří posluchači geologa Kretta byli uspokojeni jeho výkladem, jiní však z jeho přednášky odnesli si zas dojem, že žijí na půdě vulkanické, která

se sesedává, a že jich majetek i život je stále ohrožen. Na štěstí v sobotu chvění země již bylo slabší a v neděli nastala vůbec tišina, tak že opět v obyvatelstvu oživila naděje, že hrůzyplné dni se nebudou opakovat. Ale bude dlouho a dlouho trvat, než se poděšené obyvatelstvo zase upokojí. Mnoho osob jest však dosud odhodláno opustiti město, kterému hrozí sesutí se, byť i teprve za několik tisíciletí. Hlavně přispělo k upokojení myslí, že geolog Krett ubezpečil, že zemětřesení již se opakovati nebude. Kdyby však mimo nadání přece s podobnou silou se vrátilo, nastala by všeobecná panika, která by měla v zápětí stěhování se ustrašeného lidu na bezpečnější místo aspoň pro dobu, dokud by se půda v Rudohoří neupokojila.“

(Dr. Josef Knett byl zřídelním komisařem a referentem o zemětřesení z vídeňské Akademie věd ve Vídni.)

Národní politika psala o zemětřesení i počátkem listopadu 1908:

„Z Kraslic, 3. listopadu. (Pův. zpr. Od českého krajana.) Dnes o 12 hod. 54 min, 1 hod. 9 min. a 2 hod. 34 min. odpo. udály se na Chlumu Mariánském silné otřesy země. Trvaly pokaždé skoro 35 vteřin. Poslední otřes byl nejsilnější. Dva obrazy spadly mně se zdi, předměty jako lampa, svícen se posunuly, nábytek praskal atd. Totéž pozorovali lidé v Kaceřově, Littengrünü, Dassnicích a Haberspirku. Zjevy ty opakují se tu velmi často, tak zvláště stalo se před 14 dny, ale ochvěvy nebyly tak silné jako dnes. Směr ochvěvů je různý. Obyčejně děje se směrem od Kraslice, dnes ale první a druhý ochvěv vykazoval směr od Chebu.

... Včera v poledne byly zde a v okolí pocítěny silné otřesy země, které odpoledne večer a větší silou a ve stále kratších přestávkách se opakovaly. Silný otřes udál se o 2hod.28min odpolední, nejsilnější však o 6 hodině 27 minut večer. Během noci byly pozorovány nepřetržité otřesy se stálým rachotem. Místní rada školní v Kraslicích dala dnes vyučování zastaviti. Rachot spojený se slabšími otřesy trvá.“

Další zemětřesné roje byly kraslickými obyvateli pocítěny v listopadu 1908, dubnu 1911, září 1915, listopadu 1927, květnu 1929, lednu a prosinci 1936 či září 1937.

Teprve od počátku 20. století se začala seizmická aktivita měřit přístroji. V západních Čechách od dubna 1991 měří tuto aktivitu Ústav fyziky země MU Brno. V síti KRASNET bylo vybudováno celkem pět stanic, a to v Bernově, Jindřichovicích, Lubech, Počátkách a Vackovci. Místa stanic byla navržena tak, aby pokryla seizmicky nejaktivnější území okolo nejčastějších epicenter.

Ze sedmi plošně sledovaných oblastí je oblast Kraslicka a jeho okolí včetně území u nedalekého Klingenthalu označená jako číslo 2. Seizmická aktivita zde není častá a otřesy nejsou příliš silné. Epicentra v oblasti Kraslic se nejčastěji pohybují v hloubce od osmi a půl do devíti kilometrů.

Další sítí měřící seizmickou aktivitu na Kraslicku je WEBNET provozovaná Akademií věd ČR a vytvořená v roce 1994.

V novodobější historii rovněž došlo k řadě otřesů. A to na jaře, v srpnu a září roku 1962, březnu 1973, v období od prosince 1985 až do března 1986 došlo pak k nejsilnějším otřesům o síle až 5 stupně Richterovy stupnice. Další větší otřesy byly zaznamenány 12. září 1989, 19. května 1991, 5. prosince 1994, ve dnech 17. až 20. ledna 1997, 1. června 1997 či v období od 28. srpna až do 7. listopadu 2000.

Zatím k posledním zaznamenaným otřesům došlo v noci během podzimu roku 2008, z 2. na 3. září 2011 a letos 23. dubna 2013 bylo naměřeno 2,5 stupně Richterovy stupnice.

A co lze napsat závěrem? Snad jen to, že pokud v budoucnosti opět dojde k zemětřesným rojům, což lze z určitou mírou pravděpodobnosti předpokládat, tak aby nikdy nebyly v takovém rozsahu, při nichž by došlo k větším materiálním škodám či dokonce ztrátám na lidských životech.

Stanislav Meinl

Vladimír Alexandrovič Brandt: smutný osud architekta mauzolea v Jindřichovicích

V nedávné době, koncem roku 2012, byla Muzeem Sokolov vydána kniha *Ozvěny velké války – zajatecký tábor Jindřichovice 1915–1918*, kterou spolu s Romanou Beranovou sestavil autor tohoto článku. Při tvorbě knihy bohužel již nebylo místo na podrobnější popis velice zajímavých životních peripetií projektanta mauzolea v Jindřichovicích, v nichž jako by se odrážel podivuhodný a neradostný osud moderního ruského národa, a nejen jeho. Necht' je tedy následujícími řádky tento dluh vůči ruskému emigrantovi Vladimíru Brandtovi, jenž našel v naší zemi nový domov a také svůj hrob, smazán.

Vladimír Alexandrovič Brandt se narodil v Petrohradě 28. září (někdy se uvádí 10. říjen) 1874 do rodiny, která přišla na počátku 19. století do Ruska na pozvání cara Mikuláše I. z Německa. Zvát do země cizince začal již car Petr I. Veliký, který do ruského impéria již o století předtím zval stovky cizích učenců, architektů či umělců, aby pozvedli jeho říši na evropskou úroveň a zařadili ji tak po bok moderních a vyspělých evropských národů. Zvyk přetrvál i u dalších ruských panovníků, ač Mikuláš I. byl mnohem více konzervativnější a proruský orientován než jeho předchůdce Petr. Přesto ani v době jeho vlády příliv učených cizinců do Ruska neustal a byl mezi nimi akademik Fedor Brandt, dědeček Vladimíra, jenž stál u zrodu petrohradského zoologického muzea a byl také jeho prvním ředitelem. Kromě toho se také v tehdejší hlavním městě ruské říše oženil, založil rodinu a své potomky vychovával jako ruské patrioty.

V rodinné tradici milovníků přírody setrval i Vladimírův otec Alexandr, jenž se stal profesorem veterinárního institutu v Charkově na Ukrajině, která tehdy byla součástí ruské říše. Alexandr Brandt se stal v tomto městě velkým propagátorem vzniku zoologických zahrad a ke stejné lásce k přírodě, kterou mu vnučil jeho otec, vychovával i malého Vladimíra. Ten vystudoval v Charkově reálné učiliště a poté se vrátil do rodného Petrohradu, kde v roce 1898 úspěšně absolvoval inženýrský institut. Poté žil střídavě v Petrohradě a Charkově a také začal velmi cestovat. Především navštívil krajinu svých předků Německo, kde se u bavorského malíře Augusta Finkeho, jehož dceru si později vzal za manželku, učil krajinomalbě. Dále cestoval po Itálii, Rakousku, Francii, Nizozemí, Dánsku, Švédsku či Norsku a všude se seznamoval s tamní architekturou a malířstvím.

Po několika letech se vrací do Ruska, kde pracuje jako pomocný architekt charkovského stavebního úřadu na stavbě klášterního chrámu v Bogoduchově a také spolu s otcem shání prostředky na stavbu velkého akvária pro mořské a sladkovodní ryby v samotném Charkově. Akvárium se mělo stát součástí nejstarší ukrajinské klasické zoologické zahrady, která v tomto městě právě v této době za pomoci jeho otce Alexandra Brandta vznikala (pro veřejnost byla otevřena roku 1903). Toto akvárium je spolu s několika

Johann Fridrich Brandt, děd Vladimíra Brandta.

Vladimírův otec Alexandr.

Vladimír Brandt, Praha 1922.

dalšími menšími stavbami v areálu charkovské zoologické zahrady jednou z mála zachovaných staveb Vladimíra Brandta na území tehdejšího carského Ruska.

Mladý architekt, a také malíř, je počátkem 20. století plný tvůrčích sil a optimismu. Vyučuje architekturu, kreslení a rýsování na nejrůznějších místech dnešní Ukrajiny, pracuje v letech 1900–1905 jako městský architekt v Poltavě, vytváří různé projekty parkových úprav a zemědělských usedlostí v charkovské gubernii, ve kterých zúročil lásku k přírodě, kterou mu vnukl děd i otec. Jeho stavby plní jeden ze základních úkolů architektury – skloubit lidské dílo a dílo přírody. Bohužel, z asi 1500 zemědělských usedlostí evidovaných v charkovské gubernii k roku 1917, se jich do dnešních dob zachovalo asi 50, mnoho z nich v žalostném a beznadějném stavu. Dvě světové války, ruská revoluce a následný komunistický experiment vykonaly své... A navíc žádná ze zhruba 50 zachovaných staveb není dílem Vladimíra Brandta.

V roce 1905 odjíždí Vladimír opět do Německa, konkrétně do Mnichova, kde se zabývá malířstvím, především krajinomalbou. O dva roky později se vrací domů a působí v letech 1907–1908 jako městský architekt v Rostově na Donu, opět vyučuje, navrhuje, spolupracuje s různými architektonickými spolky a také pořádá několik výstav svých malířských prací především s přírodními motivy. Valná většina těchto prací však rovněž, stejně jako ukrajinské statky, zmizela ve víru dob následujících.

Přichází rok 1917 a sním bolševická revoluce, která jej zastihuje jako profesora katedry architektury na varšavské technologické univerzitě. Vladimír Brandt se pod vlivem událostí rozhoduje pro emigraci, přestože mu nová vláda zajistila místo profesora v Nižném Novgorodu. Prvním místem, kam v emigraci zamířil, se stal již dobře známý Mnichov. Zde se mu po několika měsících naskytly dvě příležitosti – buď místo vyučujícího ruštiny v Praze, nebo místo inženýra v Bělehradě. Brandt, zřejmě vzhledem ke své bohaté pedagogické činnosti, zvolil roku 1920 Prahu.

V předválečném Československu, ve státě demokratickém a s většinou slovanského obyvatelstva, se soustředila velká část emigrantů z řad ruské a ukrajinské intelektuální, umělecké či politické elity, jakož

i mnoho vojáků, kteří bojovali proti bolševické revoluci, či jen prostých občanů, kteří se nového režimu obávali a volili raději emigraci. Jejich počet se odhaduje na 40 000. Republika poskytla emigrantům poměrně dobré zázemí a nový domov, i když vše nebylo zcela ideální, jak uvidíme dále. Navíc většina emigrantů brala tento pobyt jako přechodný, nejvíce ze všeho toužili vrátit se do volné, svobodné vlasti. Přesto se mnoho těchto jedinců významně zapsalo především do kulturních dějin předmnichovské republiky. Mnoho z nich se stalo vysokoškolskými učiteli na československých univerzitách či významnými osobnostmi předválečné československé vědy.

Jedním z nich byl i Vladimír Brandt, jenž se v Praze stal předsedou architektonického oddělení ruského kolegia při ČVUT. Také byl iniciátorem vzniku a zástupcem předsedy Svazu ruských umělců v ČSR, aktivně se účastnil akcí muzea ruské emigrace, kam bezplatně zapůjčil řadu svých obrazů, například „Podzim“, „Bavorská krajina“, „U vody“ a další. Umělecká kritika napsala při příležitosti jedné z výstav o Brandtově malířském umění toto: *„Nejzralejší a nejkultivovanější prací mezi krajináři byla nevelká věc profesora V. Brandta nazvaná ‚U vody‘. Její kompozice a z ní sálající nálada ukazovaly na ušlechtilou tradici krajinářství. Krajinomalba V. A. Brandta s tíše spící vodou a lesem, jenž se zvolna hrouží v noc, je tvořena škálou doplňujících tónů a vyznačuje se hodnotou, kterou stále vzácněji nalézáme v naší době. Posmutnělá harmonie Brandtovy přírody aristokraticky kontrastuje s líbivými, nevkusnými a podbíživými motivy, které zaplavují naši dobu...“*

Hlavním Brandtovým životním zájmem však zůstávala architektura. Československé úřady však poměrně tvrdě protežovaly domácí odborníky, a emigranti tak často pracovali anonymně či jako „druzí či třetí“ projektanti, „pomocníci“, „konzultanti“, pracovali pod pseudonymy či za jiné architektky. Tak tomu bylo například u Brandtova přítele, architekta N. P. Paškovského, který byl nucen vzdát se autorství několika pražských kostelů. Brandt mohl otevřeně vyprojektovat jen pravoslavný kostelík na Olšanských hřbitovech a spolupodílet se s Rudolfem Svobodou na projektu tzv. „profesorských domů“ v pražské čtvrti Bubeneč. Tento projekt realizovalo Obecně prospěšné česko-ruské stavební a bytové družstvo, které v letech 1924–1925 vybudovalo v bubenečské Bučkově, dnes Rooseveltově ulici velký obytný dvojdům, č. p. 27–29. Dům vznikl ve stylu moderní architektury konstruktivismu a obývala jej značná část ruských emigrantů v ČSR. V suterénu domu se nacházela společenská místnost a modlitebna, kde se takřka všichni obyvatelé často scházeli, aby společně vzpomínali na svou vlast, kde se konaly svatby či přednášky a kde byla dokonce umístěna ruská nedělní škola. Celý dům se tak vlastně stal kulturním a společenským centrem ruské emigrantské skupiny v Československu.

Největším a zřejmě nejznámějším dílem Vladimíra Brandta na našem území je však vila prvního ministerského předsedy Československé republiky, slavjanofila a rusofila Karla Kramáře ve Vysokém nad Jizerou z let 1927–1931. Honosná stavba, v pořadí třetí vila doktora Kramáře, měla sloužit jako letní sídlo a její podoba byla do značné míry ovlivněna přáními a tužbami Kramářovy manželky, Rusky Naděždy Nikolajevny Abrikosové. Celý nákladný projekt navíc Brandt zcela nedokončil, pomohl mu v něm jeho krajan Ivan Vasiljevič Feofilov a realizaci provedla stavební firma stavitele Oldřicha Zítka.

Na vile lze jednoznačně spatřit vlivy ruské architektury. Impozantní stavba o třech podlažích s vysokou sedlovou střechou spíše připomíná zámek. Její architektura se vyznačuje reprezentativností, honosností a velikostí, někdy však působí poněkud těžkopádně. Jakoby měl každý na první pohled vědět, že velký duch potřebuje velký, prostorný dům. Možná i toto je prvek ruského vlivu a vlivu manželky Naděždy Nikolajevny. Exteriér se do dnešních dnů zachoval v takřka nezměněné podobě, bohužel o interiérech to říci nelze. Za druhé světové války vilu využívalo NSDAP jako politickou školu a po válce vila sloužila k rekreacím ROH, což samozřejmě obojí mělo na interiéry neblahý vliv. Nelze se tedy divit, že se z nich prakticky nic nezachovalo. Dnes slouží vila jako hotel (s názvem Větrov), ze kterého je překrásný výhled na Jizerské hory. Brandtův duch a jeho snaha o skloubení architektury a přírody vyzařuje z díla dodnes.

Profesorské domy v Praze nedlouho po svém dokončení.

Počátkem 30. let pak vytváří Vladimír Brandt dílo, jímž zasáhl do dějin našeho kraje – projekt mauzolea srbských a ruských zajatců v Jindřichovicích. Využívá objekt bývalé táborové vodárny, kterou nechal obložit žulovými kvádry z místního lomu, a mění podobu vstupu, kam umísťuje dva mohutné sloupy. Dílo korunuje střecha s pravoslavným křížem. Mauzoleum bylo slavnostně vysvěceno 8. července 1932, Vladimír Brandt zde však v tento den zřejmě nebyl.

Až do začátku 2. světové války má plno práce. Je ředitelem umělecké školy při Ruské akademii nauk v Praze, hodně času také věnuje muzeu ruské emigrace

a spolupráci na katalozích různých výstav uměleckých děl z tohoto prostředí. Navázal mnoho nových vztahů s ruskými emigranty v Německu, Francii či až vzdálené Indii a podařilo se mu sehnat poměrně značný počet předmětů a uměleckých děl, jež emigranti vyvezli z Ruska, aby je zachránili z neklidných vod bolševické revoluce. Muzeum, které se podařilo roku 1935 otevřít v části zámečku Dobenínů na Zbraslavi, již od počátku ukazovalo svůj hlavní cíl a charakter: uchránit bohatství ruské kultury a předat je v budoucnu osvobozené ruské vlasti. V muzeu byla oddělení umělecká i architektonická, oddělení historie ruské emigrace, oddělení knižního umění či fotografie, pododdělení miniatur, porcelánu, keramiky, gobelínů, předmětů svázaných s ruskou vesnicí, oddělení řádů a medailí, cenné relikvie jako pera spisovatelů Bunina, Merežkovského či Zajceva a v neposlední řadě i knihovna s takřka 3000 svazky. Ředitelem muzea byl bývalý osobní sekretář spisovatele Lva Tolstého V. F. Bulgakov a jeho čestným členem dokonce i Albert Einstein.

Obraz Vladimíra Brandta Kozáci z roku 1904.

Mauzoleum v Jindřichovicích, rok 1932.

Vladimír Brandt věřil v ochranu ruské diaspory v Československu do té doby, dokud demokratické Rusko nepozve své „dcery a syny“ zpět. Proto vypracoval projekt jakýchsi společných dílen, něco jako dům umění pro ruské umělce, výtvarníky, sochaře a literáty, jenž chtěl, vzhledem k jeho lásce k přírodě, umístit do nějaké pěkné přírodní scenérie v severních Čechách. Komplex budov s parkovými úpravami, zasazený do krásné přírody, měl být vybudován ve stylu art deko a konstruktivismu, kde by se však také odrážela tradice staré ruské architektury. Projekt však zůstal pouze na papíře.

V roce 1939 se Československo stalo kořistí německých nacistů a okupanti začali na Brandta, jakožto na potomka německé rodiny, vyvíjet nátlak za účelem spolupráce. Hrdý architekt to však odmítl a byl proto zatčen a uvězněn. V roce 1944 jeho oslabené tělo pokračující nátlak a věznění nevydrželo a ve věznici Pankrác tak vydechl architekt jindřichovického mauzolea naposledy.

Smrt jej však zřejmě uchránila od pokořujícího a tragického osudu mnoha jeho kolegů z ruské emigrace, který jim uchystali sami jejich krajané. Když v roce 1945 obsadila většinu Československa Rudá armáda, oddíly tajné sovětské bezpečnosti NKVD cíleně vyhledávaly ruské a ukrajinské emigranty a odvlékaly je, bez vědomí orgánů ČSR, do Sovětského svazu, kde skončili v gulazích, ve kterých většinou zemřeli. Týkalo se to i ruské komunity z „profesorských domů“ v pražské Bubenči, kam vtrhlo komando NKVD již 11. května a takřka všechny mužské obyvatele odvělelo. S největší pravděpodobností by mezi nimi byl i Vladimír Brandt...

Neradostného osudu se dočkaly i rodiny odvlečených. Po nástupu komunistů k moci v roce 1948 byli prakticky všichni rodinní příslušníci z domu vystěhováni, měli na to lhůtu sedmi dní. Komunistický režim se tak cíleně snažil zlikvidovat povědomí o tom, že na území Československa kdysi žila početná a velmi činná skupina těch, kterým se komunismus v jejich vlasti nelíbil a kteří se rozhodli pro svobodu a důstojný život v demokratické republice uprostřed Evropy. Budiž chválou předmnichovské republiky, že jim toto umožnila, a ostudou dob poválečných, co jim a jejich rodinám nový režim provedl.

Vladimír Bružeňák

Vzpomínka na sokolovského rodáka Ericha Auerbacha

K nejvýznamnějším sokolovským rodákům bezesporu patří fotograf ERICH AUERBACH, jehož životopis zůstává stále otevřenou kapitolou. Archivy postupně dost napověděly. Cenným pramenem se stal také osobní kontaktu s jeho dcerou Monikou, žijící ve Velké Británii. Ale jak pro ni, tak pro nás přetrvávají i po dlouholetém bádání dál v jeho osudu některé sporné momenty. I tak je však možné sestavit z nejnovějších zjištění stručnou mozaiku jeho životních peripetí. V srpnu roku 2013 si navíc připomínáme výročí jeho úmrtí.

Do úvodu patří nejprve pár slov o rodičích. Otec MUDr. Ignáz Auerbach, pátý syn Davida a Charlotty, rozené Stowasserové, pocházel z Bečova. Jeho životní partnerkou se stala Hermína, rozená Zentnerová, dcera Israhela a Amálie, rozené Hermanové. Sňatek uzavřeli v mariánskolázeňské synagoze v září 1905, avšak jejich společným domovem se stala vilka ve zdejší ulici Schrammstrasse č. p. 3. (dnes ulice U Divadla). A právě někdejší Falknov byl místem, kde jednak provozoval doktor Ignác Auerbach lékařskou praxi a kde se těmto starším židovským manželům narodili jejich dva potomci. Nejprve 22. 8. 1906 syn Kurt a o pět let později, konkrétně 12. 12. 1911, spatřil světlo světa druhorozený Erich. Jak však dokládá matriční zápis, nebyl ale podle tradičního zvyku obřezán, což dokládá určitou toleranci rodičů k tomuto židovskému rituálu.

Erich nastoupil do zdejší německé centrální škol, později však přešel studovat do Karlových Varů, kde rozvětvená rodina vlastnila rovněž vilu a kde žil přes týden u příbuzných. I když se v rodině hovořilo převážně německy, velmi dobře ovládl i češtinu. Od útlého dětství projevoval také velké muzikální nadání. Začal s klavírem, blízké mu byly i housle či viola a v tomto směru jej velmi podporoval zejména jeho hudbymilovný otec. Zdálo se, že hudba bude jeho celoživotním osudem, což bylo velké přání rodičů, takže odešel studovat hru a dějiny hudby do Prahy. V té době se však začal intenzivně věnovat svému dalšímu koníčku, a tím bylo amatérské fotografování, které později významně ovlivnilo jeho profesní a svým způsobem i životní zaměření. V té době už v Praze žil i jeho bratr Kurt.

Do jejich života zasáhla bolestně smrt rodičů. Nejprve 17. 12. 1932 zemřela matka Hermína a její manžel tehdy nechal na sokolovském židovském hřbitově postavit vysoký pomník z černé leštěné žuly. Sám pak zemřel přesně v den svých sedmdesátých narozenin, 7. 1. 1936. Erichův život se tím v mnohém zásadně změnil. Vysokoškolské studium nedokončil, ale erudovaný přehled v oblasti umění i zdokonalení ve fotografování, byť stále formou amatérskou, jej opravňovaly přijmout místo hudebního kritika ve známém pražském německém sociálně demokratickém deníku Prager Tagblatt. Současně aktivně spolupracoval i s jinými periodiky. Získával respekt svým novinářským perem i svými vskutku ojedinělými snímky, mezi nimiž nechybí třeba i vzácná momentka presidenta T. G. Masaryka jedoucího na koni po Václavském náměstí.

Erich Auerbach v dětském věku.

Přitom ale nemohl nevnímat složitost celospolečenského dění, které rovněž osobně prožíval. Praha se totiž stávala útočištěm německých Židů, prchajících před rostoucím antisemitismem, který vyvolal Hitlerův nástup k moci a vyvrcholil přijetím Norimberských zákonů. V této početné uprchlické vlně tehdy přichází do Prahy i jistá Lucie Bodlaenderová, která zde našla místo zubní laborantky. A právě ta citově zasáhla do jeho soukromí. Je totiž dodnes neznámou skutečností, že právě ona, kterou dodnes anglické přibuzenstvo nazývá zdrobněle „Lucinka,“ se stala Erichovou první manželkou. Jejich společným domovem se stala Soukenická ulice č. 10. Oženil se též bratr Kurt, jehož manželka Terezie měla podobný osud. Patřila totiž mezi Židy, kteří přišli z rakouské metropole Vídně. V Praze si našla místo na soukromé klinice jako ošetřovatelka a také v Praze se brzy za Kurta provdala.

Erich Auerbach s rodiči během vysokoškolským studií v Praze, asi 1927.

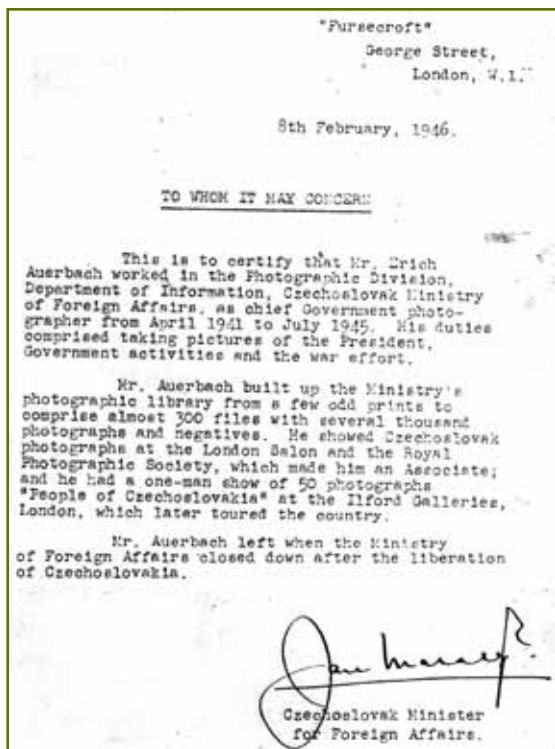
Avšak vývoj mezinárodní situace se zostřoval, takže bylo jen otázkou času, kdy antisemitismus zachvátí i naši republiku. Ohrožená židovská populace se proto snažila o emigraci, což však nebylo jednoduché, zejména pro manžele. Erichovi se díky stykům se známým pražským židovským spisovatelem a publicistou Maxem Brodem (jenž vlastně zachránil dílo Franze Kafky) podařilo koncem června 1939 pěšky přejít tajně do Polska a odtud se později pomocí dalších kontaktů dostat do Anglie. Před emigrací však zničil svůj dosavadní unikátní soukromý archiv, což je pro badatele nenahraditelná ztráta.

V Anglii sehnal zprvu provizorní ubytování ve společné noclehárně v Londýně, navazoval první externí spolupráci s několika časopisy, kam dodával jak články, tak fotografie. Manželku, kterou zanechal v Praze,

Novinářský průkaz Ericha Auerbacha z válečných let.

se všemožně snažil dostat z okupované republiky. Lucie měla sice podanou legální žádost o vystěhování, ale po vypuknutí zářijové války s Polskem se možnosti pro emigraci Židů velmi zúžily. S Lucinkou tehdy v Praze zůstala i její švagrová, neboť i Kurtovi se také podařilo ilegální cestou dostat do Anglie. Brzy se však ukázalo, že odjezd obou manželů již nebude možný. Přerušil se i vzájemný kontakt. Tíhu vzniklých okolností s obavou před nejistotou židovské budoucnosti v protektorátu nakonec řešila Lucinčina švagrová velmi tragicky. Terezie Auerbachová totiž spáchala v létě 1941 sebevraždu smrtící dávkou

Potvrzení o válečné činnosti E.Auerbacha vystavené ministrem zahraničí Janem Masarykem.

kteřá se datuje od roku 1944. Anglie se stala též prvním místem výstav jeho fotografií, první se uskutečnila již roku 1943 v britské Ilford Galleries a putovala poté po celé Británii. V Auerbachově pozůstalosti nacházíme mimo jiné i potvrzení s vlastnoručním podpisem Jana Masaryka, které dokládá jeho zmíněnou působnost v období 1941–1945 v službách čs. londýnské vlády, dále novinové články vysoce hodnotící úroveň jeho snímků i velmi kladné ohlasy na jeho výstavy.

Když skončila válka, dozvídá se, že manželka Lucinka byla z terezínského ghetta deportována 12. 10. 1944 do Osvětimi. Není dodnes jasné, zda skončila v plynové komoře nebo později podlehla strádání v některém z dalších táborů. Jisté je, že se již nevrátila. To jej vedlo k tomu, že zůstal v Anglii, kde pokračoval v novinářské činnosti. I když mu čs. konzulátem bylo rozhodnutím z 20. 5. 1946 zachováno nadále čs. státní občanství, požádal též o britské. A v témže roce uzavřel druhé manželství. Druhou ženou se stala Alžběta, dcera Emanuela a Blanky Tauberových, původem z Vídne.

Jeho první poválečnou cestu do rodné vlasti provázela velmi dramatická situace. Bližší svědectví k tomu podala dokumentace uložená v Archivu bezpečnostních složek. Z tamějšího spisového materiálu uvádím alespoň velice stručný výťah. S manželkou Alžbětou přijíždí 31. srpna 1947 do Československa jako akreditovaný novinář časopisu Illustrated. Netušil ale, že od výstupu z vlaku v Chebu byl nepřetržitě sledován československou Státní bezpečností. Navštívil tehdy své rodiště, kde pořídil snímek rodinného domu, zachytil též hrob svých rodičů na sokolovském židovském hřbitově, kde ještě byly patrné následky nacistického běsnění. Ví se, že navštívil

barbiturátů. Nešťastnou a osamělou Lucinku pak čekala 20. 6. 1942 deportace do terezínského ghetta.

O tom však Erich neměl tušení, jeho pobyt v emigraci se vyvíjel příznivěji. Díky svému někdejšímu koníčku, který stále zdokonaloval na vysokou uměleckou i estetickou úroveň i v anglickém exilu, se mu naskytla nová a bezesporu ojedinělá životní příležitost. Stal se totiž v dubnu 1941 na přímliuvu Jana Masaryka oficiálním fotografem londýnské exilové vlády. A na této významné pozici působil až do července 1945. Vybudoval tak postupně na zdejším odboru informací čs. ministerstva zahraničí rozsáhlý a cenný fotografický archiv obsahující tisíce negativů a 300 fotografických souborů. Na jeho snímcích je mimo jiné zvěčněn například britský ministerský předseda W. Churchill a další významné světové osobnosti formující vývoj druhé světové války, nechybí řada snímků prezidenta Edvarda Beneše či anglické královské rodiny. Psal i fotil (mimo jiné) pro vládní časopis „Čechoslovák“, významná byla též jeho činnost pro časopis „The Illustrated London News“,

*Lucie Bodlaenderová-Auerbachová
(1909-1944) – první Erichova manželka.*

mimo jiné Karlovy Vary a Jáchymov a ještě v doprovodu dalšího novináře se v polovině následujícího měsíce ubytoval v jednom z bratislavských hotelů. A tehdy byl 18. září kolem desáté večer náhle násilně odveden čtyřmi příslušníky StB z hotelového pokoje, který byl důkladně prohledán. Sám Erich Auerbach byl vyslýchán celou noc až do devíti ráno s tím, že byl obviněn ze špionáže, které se měl dopustit údajným nezákonným fotografováním strategických a pohraničních objektů na území Čech. Byl to však záměrně vyprovokovaný incident, který ovlivnila jeho dosavadní „probenešovská orientace“, činnost v exilu, styky s význačnými osobnostmi a válečná i poválečná angažovanost pro západní tisk. Svou roli hrál patrně i jeho židovský původ a rozhodnutí k trvalé emigraci. Poněvadž však měl již i britské občanství, celá záležitost přerostla do mezinárodního rozměru. Došlo k okamžitému diplomatickému protestu britského konzula, což nakonec vedlo k osobní omluvě, kterou

Auerbachovi tlumočil tehdejší ministr dr. Vlado Clementis. Skandál tehdy plnil stránky britského tisku, zatímco u nás byl pochopitelně utajován. Nicméně většina materiálu pořízeného na území republiky mu přes protesty vrácena nebyla, dochovaly se však alespoň některé snímky pořízené ve Falkově.

Poznamenan hořkostí, která jej potkala v rodné vlasti, vrátil se zpět do Londýna. Radostnou událostí bylo narození dcery Moniky, povzbuzením, že se věnoval nadále fotografování již na bázi profesionální, s kreditem uznávaného odborníka. Stal se žádaným fotografem vážné hudby, tance a umění, pořídil snímky řady světových veličin jako byl kupříkladu Leonard Bernstein, Igor Stravinskij či Jacqueline du Pre. Významnou poctou též pro něj bylo roku 1960 přijetí za člena The Royal Photographic Society. Jeho druhá vlast Anglie také byla místem, kde vyšla jeho první kniha fotografií „An Eye for Music“, a to ještě za jeho života, přesněji šest let před smrtí.

V roce 1967 ještě jednou krátce navštívil republiku, nikoliv však již rodné město. Nedočkal se ale bohužel svých vnoučat, i když jeho dcera si jako jedináček pořídila s manželem početnou rodinu, mají totiž celkem sedm potomků (udržovali též vřelý vztah s Erichovým bratrem Kurtem, který se již znovu neoženil). Erich Auerbach zemřel 11. srpna 1977 v Londýně.

Druhá fotografická publikace „Images of Music“ vyšla v Londýně posmrtně roku 1996. Opomenout nelze ani řadu výstav s příznivým ohlasem. Zahraničí jej tedy ocenit dokázalo. Bohužel u nás jeho jméno bylo desítky let záměrně zamlčováno, jeho významné dílo zůstávalo zcela neznámé a naprosto nežádoucí. Tím víc je třeba ocenit, že právě jeho dcera, paní Monika Beaumont se neúnavně snažila, aby odkaz jejího otce nebyl v jeho původní vlasti zapomenut. Což ale umožnila opožděně až doba po celospolečenském převratu koncem osmdesátých let. Tehdy byly z jeho bohaté válečné tvorby, která

Dcera Monika s manželem a Erichovým bratrem Kurtem.

dlouhé roky zapomenuta spočívala na půdě Auerbachova londýnského domu, jejím přičiněním společně s kolektivem spolupracovníků vybrány tématické snímky. A z nich došlo k sestavení publikace „Volá Londýn“ (London calling), která byla opatřena překladem paní Liby Taylor. A tak se teprve roku 2000 konečně česká veřejnost dočkala možnosti blíže se s Auerbachovými unikátními fotografiemi pořízenými v letech 1939-1945 seznámit. Najdeme mezi nimi řadu originálních záběrů třeba prezidenta Beneše a jeho choti, členů exilové vlády i fotografie z činnosti našich emigrantů v Londýně. Opět to byla dcera Monika, která potom pomáhala zase u nás zprostředkovat v roce 2005 putovní výstavu dalších snímků z tvorby svého otce a byla osobně přítomna její slavnostní vernisáži na Pražském hradě. Do obsahu této expozice nazvané „Britský exil – Volá Londýn“ byly tehdy přidány i některé snímky uložené v archivu Ministerstva zahraničí. V uvedeném roce navštívila také paní Monika osobně sokolovský židovský hřbitov. Avšak v té době už tady byly zlikvidovány veškeré náhrobní desky se jmény. Jak mi vyprávěla, našla tady pouze pusté torzo ukazující, že nejen hrob prarodičů, ale židovská minulost města prostě už vůbec neexistuje. A tak co připsat ještě do závěru? Asi tolik, že by snad nebylo marné, kdyby si Sokolov třeba skromnou symbolickou pamětní deskou jednou provždy připomněl, že právě tady se narodil jeden z nejslavnějších československých válečných fotografů. Je to přece velká čest. Škoda, že téměř zapomenutá.

Helena Kavková

Od historie vzniku pohlednic k nejstarším pohlednicím Sokolova – 1. část

Co je to pohlednice? Zjednodušeně by se řeklo - kartónový lístek obdélníkového tvaru o velikosti asi 15 × 10 cm, na jehož jedné straně je vyobrazení, na druhé straně zase dělené místo jednak pro krátké písemné sdělení a jednak pro adresu s místem pro nalepení poštovní známky. Sběratel starých pohlednic by se proti této definici okamžitě ohradil, protože by ze sbírky musel vyřadit své nejstarší a nejlepší pohlednice jen proto, že tuto definici nesplňují. Co to tedy ta pohlednice je a co vzniku pohlednice předcházelo?

Vznik pohlednice doprovázejí dvě vývojové linie. První vývojová linie byla odvislá od poštovního vývoje a písemného sdělení. Vedle řeči patří k základnímu komunikačnímu prostředku i písemný projev. A abychom tento písemný projev mohli někomu předat, je potřeba nějaké pomůcky. Z počátku, bereme-li v úvahu již moderní dobu, to byl různě poskládaný list papíru. Rozvoj poštovníctví a rozvoj soukromého podnikání pak přinášel tlak vedoucí k legitimnosti otevřené poštovní zásilky, kde sdělení (především obchodní) by bylo přístupné každému, kdo s lístkem přijde do styku. Dalším zásadním počínem vedoucím ke vzniku pohlednice bylo vydání poštovní známek. První známka byla vydána ve Velké Británii 1. května 1840. Znamky sloužily jako potvrzení, že poštovné za dopis bylo uhrazeno. Deset let trvalo habsburské monarchii, než 15. května 1850 vydala své první poštovní známky.

Druhá vývojová linie vedoucí ke vzniku pohlednice byla odvislá od vývoje obrazové části. Tato linie je velice rozsáhlá a uvádět vývoj jednotlivých druhů by bylo nad rámec tohoto článku. Významným krokem ke vzniku pohlednice pak bylo zdokonalení a rozšíření fotografie ve druhé polovině 19. století. Dochází tím k reálnému zachycení skutečného stavu. Fotografové začali na svých snímcích zobrazovat různé pamětihodnosti, krajiny, města, vesnice, horské chaty a podobně. Zhotovené snímky byly nalepovány na silnější karton s označením fotografického ateliéru, kde byly fotografie zhotoveny. Tyto fotografie si zakupovali návštěvníci pro vlastní připomínku navštíveného místa či jako pozornost svým blízkým a známým. Taktéž byly vkládány do obálek a zasílány poštou. Tyto fotografie dnes označujeme jako kabinetní fotografie, zjednodušeně „kabinetky“.

Složený dopis z roku 1852 se známkou z první emise rakouských známek odeslaný z Falknova do Nostitzovských železáren v Rotavě.

žlutou známkou v hodnotě 2 krejcarů. Podle barvy známky je sběrateli korespondenční lístek s touto natištěnou známkou nazýván „žlutásek“.

Vznik korespondenčního lístku a rozvoj reprodukční techniky už předznamenává vznik pohlednice. Byla to jen otázka času, kdy někoho napadne na korespondenční lístek – úřední či soukromý – přitisknout nějaký obrázek. Nejstarší přitisk na korespondenční lístek je znám z německého Oldenburgu v Dolním Sasku. Zdejší dvorní knihkupec a majitel tiskárny rakouský tiskař August Schwarz přitiskl na adresní stranu korespondenčního lístku malý obrázek dělostřelce z prusko-francouzské války. Lístek byl odeslán 16. července 1870 Augustem Schwarzem svému tchánovi do Magdeburku, který zde při cestě z Mariánských Lázní uvízl z důvodu přesunu vojsk.

První známý korespondenční lístek s přitiskem je znám z území dnešního Německa. Kdy však přišly na řadu Čechy? Do české historie vzniku pohlednice se nepřímo zapsala naše nejvyšší hora Sněžka. Přes vrchol Sněžky prochází hranice. Tehdy to byla hranice mezi Čechami a Německem. Na německé straně vrcholu Sněžky byla v roce 1872 zřízena poštovní sběrna. Na obou stranách vrcholové hranice Sněžky byly horské boudy, které patřily poštmistru Fridrichu Sommerovi. Na některé z nich byl zakoupen korespondenční lístek s přitiskem, na kterém byly vyobrazeny obě horské boudy (německá a česká) a vrcholová kaple. Tento korespondenční lístek byl odeslán 23. července 1873.

Háček je v tom, že jde o korespondenční lístek říšské pošty a také poštovna byla na německé straně. Jde tedy o německý korespondenční lístek s vyobrazením Sněžky. Z území Čech není znám žádný korespondenční lístek s přitiskem na adresní straně.

Úprava korespondenčních lístků o přitisky v Německu jistě neušla pozornosti českých obchodníků. Tisk přitisků na stranu pro sdělení na oficiální korespondenční lístky Rakousko-Uherska

Místopisné kabinetní fotografie byly velmi oblíbené a přetrvávaly řadu let i po vzniku pohlednice.

Jednou z nejdůležitějších přelomových událostí byl vznik korespondenčního lístku. První korespondenční lístek byl dán do poštovního provozu 1. října 1869 v Rakousku-Uhersku. Jednalo se o kartonový lístek o rozměrech 122 x 88 mm. Na přední straně lístku byl velký obloukovitý nápis Correspondenz-Karte a pod tím znak Rakouska-Uherska spolu s vytištěnou

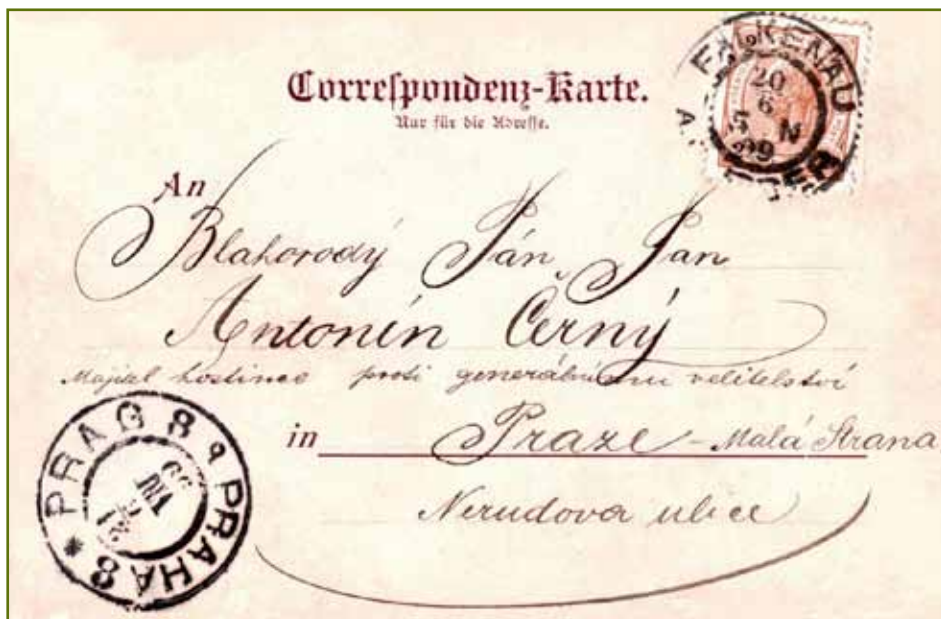

Pohlednice s přitiskem z roku 1896 s obměněným obrázkem. Vpravo nahoře je místo zámku budova střelnice, čímž se liší od stejné pohlednice z roku 1895.

do prvního desetiletí 20. století. Taktéž různě upravené korespondenční lístky s přitisky přetrvávaly i dál. Leč první pohlednice v Rakousku-Uhersku spatřila svět a začala jej dobývat.

Dlouho byla za nejstarší českou „plnohodnotnou“ pohlednici považována pohlednice Jánských Lázní z roku 1886, která však byla vydána v tehdy německých, dnes polských Teplicích a které jsou dnes součástí města Jelení Hora. Nedávno však byla zásluhou sběratele B. B. Sigmunda ze Dvora Králové objevena ještě starší pohlednice. A ani není velkým překvapením, že jde opět o pohlednici Jánských Lázní. Byla dána do poštovního provozu již 25. 7. 1885. To je prozatím jediná známá pohlednice z roku 1885. Z následujícího roku je to již zmíněná pohlednice Jánských Lázní a známa je i série pohlednic k připravovanému II. všesokolskému sletu v Praze v roce 1887. Některé z nich prošly poštou již v prosinci 1886. Z roku 1887 je známa pohlednice Frýdlantu, 1889 Ještědu u Liberce a 1890 opět Ještědu, Prahy, Doubravky u Teplic, Liberce, Jablonce, Jaroměře a dalších míst. Toto období let 1885 až 1890 je takovým pravěkem pohlednic. Těchto pohlednic není mnoho a patří k ozdobám sbírek. Z blízkého okolí Sokolova jsou mi známy pohlednice z roku 1890 – Klínovec, 1891 – Karlovy Vary a 1894 – Loket. Specializovaní sběratelé regionálních pohlednic jistě budou znát další. Z popsaného výskytu nejstarších pohlednic je vidět, že nejstarší pohlednice pocházejí ve značné míře z tzv. Sudet, tedy oblasti se silným německým vlivem. Z českých oblastí je to především Praha.

Z předchozího textu je zřejmé, že pohlednice z raného období vycházejí z vzhledu korespondenčního lístku. To znamená, že jedna strana pohlednice je určena pro obrazovou a textovou část a druhá strana pouze pro adresu a známku. Velikost místa pro text sdělení byla různá a záleželo pouze na vydavateli pohlednice, jak se rozhodl. Sběratelé tyto pohlednice výstižně nazývají jako „dlouhé adresy“. Počínaje rokem 1902 se začaly ve světě objevovat pohlednice s dělenou adresní stranou, tak jak je známe dnes. Tato změna přišla v platnost v Rakousku-Uhersku 25. 11. 1904.

Adresní strana pohlednice s dlouhou adresou, která byla odeslána v roce 1899 z Falknova do Prahy majiteli hostince proti generálnímu velitelství v Nerudově ulici.

Sbírání pohlednic a jejich studium je důležité z hlediska poznávání historie dotčených míst. Je důležitým dokumentem o vývoji města – v našem případě Sokolova. Podává zajímavé informace o vývoji a vzhledu města. Z těchto důvodů je důležitá přesná datace pohlednice. Na nejstarších pohlednicích datum jejich vzniku nenajdeme. A tak se při dataci pohlednic musíme spoléhat na jiná kritéria. Tím nejčastějším je datum na razítku poštovního úřadu. Datum nám však určuje jen čas poštovní přepravy, ale pohlednice může být starší. Odesílatel z různých důvodů použije nějakou starší pohlednici. Anebo máme k dispozici pohlednici, která neprošla poštou. Zde pak musí nastoupit zkušenost sběratele. Nejlepší je pohlednici porovnat se stejnými pohlednicemi z jiných sbírek. Je dobré sledovat různé prodejní aukce na internetu a uvedené údaje porovnávat se svojí sbírkou. Pokud zjistím u uveřejněné pohlednice starší datum, tak pro sběratele je to důležitý údaj. Časem vznikne taková malá databanka a dopracujeme k velice přesným údajům spojených se stárím pohlednice. Vážný sběratel pohlednic, který chce s pohlednicemi pracovat jako s dokumenty, se takové systematické práci těžko vyhne. U pohlednic jen s jedním razítkem musíme být opatrní. Často je razítko špatně čitelné a velice snadno se jednotlivé číslice vzájemně zaměňují. Především nula s devítkou či trojka s osmičkou. Dalším důležitým faktorem může být ruční vepsání data odesílatelem. V dataci pohlednic hrají důležitou roli i jiné faktory, jako je poštovní známka, znalost poštovních tarifů, orientace v tiskových technikách, znalost vyobrazeného místa a jeho proměny. Vzájemné porovnání těchto hledisek pomůže při spolehlivém určení data vzniku pohlednice. Není totiž ojedinělé, že některý záběr byl používán i po dlouhou řadu let. Dokonce může přežívat i různé politické režimy. Jsou známy pohlednice Sokolova se záběrem Hornického domu z 30. let minulého století a tento záběr se vyskytoval i na pohlednicích při záboru města Německem a dokonce pohlednice s tímto záběrem se vydávaly i po roce 1945.

Je samozřejmé, že se sběratel pohlednic začne zajímat i o to, která pohlednice je v jeho sbírce nejstarší a jak si v časovém vývoji pohlednic stojí i pohlednice svého zájmu, v tomto případě města Falknova, respektive Sokolova. Viděl jsem řadu sbírek svých kolegů – sběratelů, větších i menších. Rozsáhlou sbírku vlastní město Sokolov a pohlednice má zařazeny ve svém fondu i muzeum v Sokolově. Prostudoval jsem tisíce pohlednic na prodejních internetových aukcích či přímo na prodejních burzách sběratelů. Dlouho jsem za nejstarší pohlednici Falknova považoval pohlednici, kterou jsem získal na jedné z internetových aukcí. Tato pohlednice byla odeslána dne 29. 12. 1885 z poštovního úřadu ve Falknově a je adresována řediteli Josefu Habalovi do České Třebové. Jde o pohlednici vyrobenou litografickým tiskem ve zdejších závodech Schwaab & Müller. Jedná se o klasickou litografickou pohlednici, která je složena z více záběrů a je vytištěna na o něco silnějším kartonu než u jiných obdobných pohlednic. Obrazová část je složena ze čtyř vyobrazení – pohledu na město, náměstí, kašnu a zámek. Dále je pohlednice přizdobena městským znakem, rostlinnými motivy a nápisem *GrussausFalkenau*. V té době jsem věděl, že tato pohlednice vyšla ve dvou nákladech, které se liší odlišným rámečkem kolem pohlednice na adresní straně a nápisem *Correspondenz-Karte*. U staršího nákladu z roku 1895 je orámování vytvořeno ornamentem připomínající lístky. U nákladu z roku 1896 je rámeček vytvořen klasicistním meandrem, který je orámován vnitřní a vnější obrysovou linkou. Po dlouhou řadu let jsem pátral po starší pohlednici. Ze zkušeností vím, že se pohlednice vydávaly především před hlavní turistickou sezónou, před letními měsíci. A tato pohlednice pochází z prosince. Mé předpoklady se vyplnily začátkem letošního roku. Na stránkách jednoho antikvariátu jsem objevil pohlednici s datem 27. května 1895. Tedy o plný sedm měsíců starší než u dosavadní pohlednice. Protože byla vyobrazena pouze přední strana pohlednice, tak na první pohled šlo pro mne o totožnou pohlednici jen se starším časovým údajem. Jaké bylo moje překvapení, když po obdržení pohlednice jsem zjistil, že jde pohlednici z dosud neznámého nákladu. Rámeček byl tvořen taktéž meandrem, ale jiného vzoru. Orámování rámečku linkou je provedeno pouze z vnější strany. Taktéž nápis *Corresponden-Karte* je odlišný od obou nákladů.

Zajímavé je, že když se blíže podíváme na vyobrazení města, tak na něm vidíme již nově postavenou městskou školu, která byla otevřena 3. září 1894. Ale tělocvična, která byla otevřena o několik týdnů později

(20. října 1894) na ní není. To nám docela přesně vymezuje dobu vzniku litografické předlohy. Výroba litografických pohlednic byla velmi pracná a drahá. Litografická předloha se zhotovovala na litografický kámen, což byl porézni jemnozrnny vápenc. Životnost vápencové desky byla omezená a pro každou barvu se musela zhotovit samostatná deska. Práce byla náročná na přesnost s ohledem na soutisk barev. Aby zákazníkovi mohla být nabídnuta nová pohlednice a nemusel se praktikovat celý výrobní postup znovu, tak docházelo pouze k dílčí obměně některého obrázku na pohlednici. V tomto případě se obměňoval pravý horní obrázek se zámek. A tak na těchto pohlednicích se během roku 1896 objevuje místo zámku budova Střelnice (Schiesshaus) a po ní další varianty s klásterem či svatavským výletním hostincem U Zeleného věnce (ZugrünenKranz). Všechny tyto varianty mám zachyceny pouze na mladším, třetím vydání této pohlednice. Není však vyloučen výskyt i na jiném vydání. Jestli tyto varianty byly vydány najednou či postupně, není zatím zřejmé. Těchto pohlednic je poskrovnu. Kloním se k názoru, že byly vydávány postupně. I přes posunutí hranice nejstaršího použití falknovské pohlednice na květen 1898 stále doufám v objevení nové pohlednice, a tím posun jejího vzniku do starší historie. Ale kdo ví? Vždyť se udává, že nejstarší pohlednice Brna je z roku 1892. A to je přece jen podstatně větší město. Naprostá většina pohlednic před rokem 1895 je z turisticky atraktivních míst, jako jsou lázně, velká města a vrcholky hor a rozhledny. A Falknov k těmto místům přece jen nepatřil. Takže z roku 1895 známe pouhopouhé dvě pohlednice. Ta nejstarší z 1. nákladu je z 27. května a ta druhá z 2. nákladu je z 29. prosince.

Jiří Kubiček

Rok 1968 na Sokolovsku – 3. část

Naše povídání o roce 1968 na Sokolovsku jsme minule ukončili událostmi okolo moskevských jednání, kde představitelé našeho státu, kromě Františka Kriegela, podepsali tzv. „moskevský protokol“, jenž de facto znamenal souhlas s okupací. Historie se tak opakovala, neboť něco podobného se stalo v roce 1939, kdy prezident okleštěného Česko-Slovenska Emil Hácha podepsal v Berlíně souhlas s okupací zbytku českých a moravských zemí Německem. Národ opět v pohnuté době z drtivé většiny obstál, jeho politická reprezentace opět z drtivé většiny nikoliv.

Pomalu v Československu nastupovalo období smířování se s okupací, období patolízalství, ponížení, emigrací, shrbených zad a strnulé šedi. Období, jemuž se všeobecně říká „normalizace“. Jak začínala tato doba na Sokolovsku?

3. září se sešli představitelé sokolovského okresu se zástupci sovětských vojsk, aby projednaly množství problémů. Mezi ně patřily hlavně stížnosti sovětských důstojníků na hanlivé nápisy, které se ve velké míře vykytovaly prakticky všude. Také byla žádána obnova směrovek a ukazatelů, okupanti evidentně měli problém se v oblasti kvůli strženým směrovým cedulím vyznat. Okres Sokolov byl rozdělen na pět vojenských úseků a sídlem sovětské komandatury se stal dům č. p. 34 v sokolovské ulici Karla Havlíčka Borovského. Zřejmě se jednalo spíše o dům č.p. 345 stojící na rohu zmíněné ulice a ulice Třebízského.

Samotná sovětská vojska se začala z okresu stahovat ve dnech 25. – 26. října. Silnice a ulice, kudy odjezd směrem Ralsko a Milovice probíhal, byly uzavřeny. Obyvatelstvo přijalo tento počín se zřejmým uspokojením, jak říká kronikář: „Aspoň něco.“

Den poté se na dvoře sokolovských kasáren na Vítězné ulici konalo slavnostní shromáždění pracujících lidí, vojska a mládeže, obrázek, jenž se v následujících letech začal opakovat se železnou pravidelností.

Protiokupační nápis na jednom ze sokolovských linkových autobusů Škoda 706. Foto P. Kučera.

Bohužel ani oslavy vzniku Československa netrvaly dlouho, až do roku 1988 byl 28. říjen jen významným dnem, a to ještě jako Den znárodnění (1945)...

13. listopadu se konalo plenární zasedání OOR (Okresní odborová rada), kterého se zúčastnil se i předseda České odborové rady Rudolf Pecovský. Z jednání bylo vydáno prohlášení, že v ČSSR bylo období před 21. srpnem převážně přijímáno občany kladně a že nebyla potřeba vnějšího zásahu. Představitelé trvali na socialismu s lidskou tváří, žádali urychlení práce na zákoně o socialistickém podniku atd. Ne všichni se evidentně ještě vzdávali naděje na zachování výsledků Pražského jara...

Přísnosť peněz do Fondu republiky pomalu přestávala. Logicky. Občané přestávali věřit, že svými penězi pomohou republice a že pomohou vybudovat lepší a demokratičtější stát. Snahajakkoliv pomáhat byla ale stále nepotlačitelná. Takřka každý den byly slyšet zprávy o příspěvcích, které Čechoslováci posílaly na fond SOS, na vybudování vesniček pro opuštěné děti. První vesnička tohoto typu se měla stavět v Doubi u Karlových Varů.

Nenásilné projevy odporu

Ve dnech těsně po okupaci se lidem v poštovních schránkách začínaly objevovat výtisky ilegálních „Zpráv“. Tento časopis vydávala redakční rada, která působila u okupačních vojsk a snažila se tím získat obyvatelstvo na stranu okupantů. Obyvatelé však časopis zahazovali, ničili či přímo spalovali na ulicích.

V okrese se také začaly ve větší míře objevovat protiokupační letáky, které například zesměšňovaly představitele socialistických států. 17. září tak byl cestou dálnopisu rozeslán takový leták na 4 železniční stanice na Sokolovsku. Byl bez odesílatele a s obsahem, který popisoval moskevské jednání představitelů ČSSR a SSSR.

Na zástavu sokolovské posádky byla připnuta stuha Svazu protifašistických bojovníků azaslouženým občanům města byla předána pamětní plaketa k 50. výročí vzniku republiky. Večer zapálili Junáci na okolních vrších slavnostní vatry (tehdy obnovený Junák ještě fungoval, ale ne dlouho). V den výročí, 28. října pak vyvrcholily oslavy sázením „Stromů republiky.“ Součástí oslav byl i společenský zájezd sokolovských občanů do Národního divadla.

Nákladní automobil Robur s protiokupačními nápisy na sokolovském Starém náměstí, tedy náměstí 9. května. Foto V. Winter.

Autobus Škoda 706 s vlečným vozíkem Jelcz v Hornické ulici v Sokolově. I tento autobus je vyzdoben hesly nesouhlasícími s okupací. Foto V. Winter.

Sovětská vojáci na sokolovském náměstí.

Ve středu 25. září prohlásilo předsednictvo OV KSČ Sokolov, že rozšiřování pamfletů proti vojskům na Sokolovsku jsou zbytečná a klidu a normalizaci to neprospívá. Je zajímavé, že se již začalo používat později neblaze proslulého termínu „normalizace“.

Sokolovsko také postihla vlna emigrací. Mnoho lidí přestávalo věřit v alespoň malé zlepšení poměrů, a proto volili dobrovolný odchod do zahraničí. Bylo mezi nimi i deset lékařů ze Sokolovska, tři z nich se ovšem časem vrátili. Trvajícím vysídlováním také ztenčilo počet německých obyvatel okresu z 25,3% v roce 1966 na 10% na podzim roku 1968.

I v následujících týdnech proud ilegálních tiskovin a letáků nezanikl. Tak na příklad dne 11. listopadu byl na adresu Městského národního výboru Sokolov, do rukou předsedy doručen dopis z pošty Jindřichův Hradec. Dopis obsahoval výzvy k likvidaci Závodní organizace KSČ, místních výborů KSČ, rozpuštění jednotek LM, soustředění zbraní LM na přístupném místě s výhrůžkou, že pokud nebudou výzvy splněny, byla by provedena fyzická likvidace adresáta. Podepsán byl revoluční výbor Blaník.

V témže měsíci byl zjištěn spolupracovníkem StB Houdou, že v národním podniku Vřesová byly do té doby nezjištěnou úřednicí rozmnoženy nelegální tiskoviny. Jednalo se o tzv. dopis moskevských spisovatelů spisovatelům ČSSR pod značkou 88. Datace dopisu je 23. 8. 1968 a obsahuje výzvu k následnému rozšiřování. Informace ohledně dopisu se v době psaní zprávy zpracovávaly.

Důvěrník StB s krycím jménem VÁCLAV zjistil, že také na Vřesové bylo rozšířeno „Provolání na obranu tisku“, které bylo podepsáno manžely Zátopkovými a Ludkem Pachmanem. Provolání bylo vyvěšeno v budově ředitelství KVHU Vřesová dne 9. listopadu. Za pachatele byl považován plánovač KVHU Jan Mišinger. Případ byl nadále probírán a bylo v plánu profylaktické, tedy ochranné opatření.

OV KSČ Sokolov obdržel 21. prosince poštou vánoční lístek. Lístek byl psán ručně hůlkovým písmem a text obsahoval následující: „Příjemné vánoce a hodně štěstí v Novém roce 1969 Vám nikdo nepřeje, ale přejeme Vám, abyste brzo visely Vy lumpi komunistický. Ať žije USA a odb.skup Antropoid II. Brzy o nás uslyšíte, Ende“. Lístek byl vhozen na poštu I. v Sokolově 20. prosince.

Posrpnové události dle dokumentů z vyšetřování Oddělení Státní bezpečnosti Sokolov

Zajímavým zdrojem informací o týdnech a měsících bezprostředně po okupaci jsou zprávy, které produkovala sokolovská úřadovna Státní bezpečnosti. Jedná se především o zprávy týkající se pohybu nejrůznějších agentů západních rozvědek, kteří v týdnech po okupaci sháněli informace především o okupačních armádách. Západní státy měly samozřejmě obavu z toho, že sovětská invaze se nemusí zastavit na hranicích Československa...

Například je zde zmínka, že po srpnových událostech se příjezd cizinců do naší vlasti výrazně snížil, na rozdíl od předchozího roku. V září byl nicméně Státní bezpečností zjištěn jejich zájem o rozmístění a pohyb okupačních vojsk. Oddělení Státní bezpečnosti Sokolov v dokumentech zaznamenalo následující události:

Jistý Herbert Neumann byl v ČSSR již třináctkrát na soukromé návštěvě. Zajímal se o situaci v ČSSR a kde jsou umístěny sovětské jednotky. V říjnu přijel ještě jednou. Bylo proti němu provedeno agenturně operativní opatření.

Etiene Reyer, který v té době pracoval v Přádelnách příze Svatava, se podezřele často pohyboval v okolí umístění sovětských vojsk a styčné kanceláře v Sokolově. Po jeho odchodu do Liberce byly informace předány O-StB Liberec.

Dále byl zjištěn velký počet informací o tom, že hlavní zájem západních rozvědek se soustřeďuje zejména na pohyb sovětských vojsk, jako například u spolupracovnice agentní sítě s krycím jménem MONIKA, která byla při cestě do západního Německa velice konkrétně dotazována, kde byly jednotky umístěny, jaký byl počet aut, tanků, jaké měly zásobování vody, potravin, přesné trasy přesunu apod.

Podobně na tom byli i řidiči kamionů, kteří při cestách do NSR byli často vyslýcháni orgány německé pohraniční policie (Grenzpolizei). Podle informací řidičů kamionové dopravy a spolupracovníka StB VÁCLAVA byly v posrpnovém období orgány Grenzpolizei posíleny uniformovanými a civilními zaměstnanci, kteří se snažili dostat informace z cizinců přijíždějících z ČSSR a i z českých občanů.

Gerta Kotovská, toho času státní notářka v Sokolově, byla v západním Německu začátkem září na návštěvě u zaměstnankyně Deutsch Welle Jolandy Julusové. Podle agenturní zprávy se setkala i s dalšími pracovníky a byla díky tomu podezřelá ze styku i s nějakým Menzelem, který měl být residentem západoněmecké tajné rozvědky BND. Tato informace nebyla v závěrečné zprávě prověřena.

Dalšími podezřelými ze styku s BND byli vysídlenec Günter Reitzner a Jaroslava Veselá, která na adresu BND do Hamburku posílala dopis. Takových informací lze v dokumentech StB najít více.

Po vstupu okupantů na naše území byl zjištěn častý pohyb montérů firmy Lurgi do prostoru sovětských vojsk a jejich takřka denní výjezd do NSR s okamžitým návratem. Výjezdy zaměstnanců se konaly pod různými záminkami. O pohybu informovaly orgány sledovací skupiny, a to hlavně 15. a 16. října. Na zaměstnancích firmy se „pracovalo“ v rámci akce SMEČKA.

Dne 16. října byl proveden výslech Oldřicha Drejčka a 23. října pak jeho snoubenky Gössntzerové, která za ním přijela do Československa na návštěvu. Oba shodně zmínili, že vědí o dvou kancelářích v utečeneckém lágru na Kolwitzerstrasse v Norimberku (kde se soustřeďovalo mnoho československých emigrantů), kde pracují příslušníci BND, kteří pravidelně jezdí do lágru, aby dostávali z utečenců informace. Gössntzerová uvedla jejich přesné popisy i restauraci, kde se příslušníci BND vyskytují. 21. prosince byla slečna znova vyslechnuta a upřesnila některé podrobnosti a na základě její výpovědi byla prováděna další opatření s cílem získat ji jako příhraničního agenta.

Vysídlenec František Pittner, jenž se do republiky vrátil, byl vyslýchán 23. listopadu. Informoval o řadě zajímavých poznatků o dalších vysídlencích, popsal celkem pět příslušníků BND, kteří prováděli výslechy vysídlenců v lágru, a krom toho podal také informace o Feodorovi Malém, který byl ve dnech

31. srpna – 7. září a později 21. září–24. září ve vysídleneckém táboře v místnostech, kde se výslechy prováděly, a žádal poskytnutí politického azylu. Azyl mu neznámo proč poskytnut nebyl a Malý se vrátil do ČSSR.

V listopadu byl podán návrh na zahájení stíhání trestného řízení na muže jménem Josef Maršák. 14. den tohoto měsíce byl muž na požádání S-StB Ostrava zadržen orgány O-StB Sokolov a převezen do vyšetřovací vazby odboru S-StB Plzeň.

Josef Maršák byl od září roku 1968 rozpracován v signálním svazku akce ODBOJÁŘ č. 13467 proto, že byl organizátorem skupiny vyzývající k ozbrojenému odporu proti okupačním vojskům.

Na konci měsíce podle provedené dokumentace této činnosti dobrovolně zanechal. Maršálek se přiznal. Po poradě vyšetřovatelů S-StB (Správa Státní bezpečnosti) bylo rozhodnuto nezahajovat trestní řízení a považovat případ za uzavřený ochranným opatřením. Trestné stíhání mělo být zahájeno pouze v případě, že by dotyčný v činnosti pokračoval.

Jména konzervativních činitelů KSČ, vlastizrádců, kteří k nám okupační vojska pozvali, na dalším ze sokolovských autobusů. Foto V. Winter.

Závěrem lze konstatovat, že rok 1968 na Sokolovsku prakticky proběhl stejně jako v jiných oblastech Československa. Od prvních projevů nově nabyvané svobody, přes šok ze srpnové okupace a projevy odporu vůči ní, které zde však nedosahovaly intenzity velkých českých a slovenských měst, až po pozvolné smířování se se situací první záchvěvy nastupující normalizace. Obsazení našeho státu se stejně jako jinde nezamlouvalo mnoha členům místních výborů ani vyznavačům komunistické strany, natož pak obyčejným občanům. Později však podepsání moskevského protokolu prakticky všechny organizace vpád Varšavských vojsk podle nařízení z ÚV KSČ akceptovaly.

Zajímavé neměnnou byla činnost místního oddělení Státní bezpečnosti, která jako celek během roku neměnila žádná rozhodnutí podle změn politického dění ve státě, jako např. polednové období či Pražské jaro, a pokračovala ve svých činnostech stejně jako každý jiný rok. Státní bezpečnost po srpnové okupaci jen ještě tvrději zakročovala proti svému dřívějšímu nepříteli, což byl každý, kdo jakýmkoliv způsobem projevil odpor proti komunistické straně a socialistickému státu.

Snad jedinou výjimečnou událostí na Sokolovsku, která pronikla za hranice regionu, byl nález zinscenované skrýše zbraní západoevropské výroby sovětskou KGB, která se ukázala jako jedna ze záminek vpádu vojsk Varšavské smlouvy.

Michal Makaj

I Chodov měl své Kohnovy

Na základě mého článku o místních Židech v chodovském Zpravodaji (č.6,7,8/07) mi o sobě neuvěřitelnou náhodou dal vědět pan Tomáš Kohn až z dalekého Švédska a začaly se rozkrývat pozoruhodné osudy rodiny Kohnovy, včetně jejich chodovské epizody.

Do Chodova se nastěhovali v roce 1956 a žili zde do roku 1979, kdy se přestěhovali do Klášterce nad Ohří, zde část rodiny bydlí dodnes. V našem městě obývali vilku pod nádražím v tehdejší Gottwaldově, dnes Krátké ulici. Hlavou rodiny byl v Maštově narozený Bedřich (Friedrich) Kohn (15. 7. 1917 - 19. 1. 1989), který si prošel mnoha úskálími danými jeho židovským původem, která rozhodně svou exkluzivitou stojí za pozornost.

Syn Tomáš mi o tom mj. napsal: „Kohnovi přišli do Maštova patrně ze Španělska a můj děd byl obchodníkem v Mostě. Maštovský zámek a panství patřil hraběcímu rodu Czerninů, pod jejichž ochranou Kohnovi byli (s Czerninem měl otec dlouho styky a také spolu sloužili v britské armádě za 2. světové války). Otec po ukončení gymnázia absolvoval obchodní akademii v Teplicích a po maturitě až do nástupu vojenské služby pracoval v exportním oddělení továrny na porcelán v Mostě. Po obsazení Sudet stačil ještě navštívit příbuzné v prvním koncentračním táboře na území ČR, tedy v záměčku v Ostrově, a to byl impuls k dramatickému útěku na poslední chvíli. Přes Maďarsko a Rumunsko se vyřazenou lodí dostal do Izraele. Zde byl internován Brity, pracoval v kibucu a oženil se s Irenou Stadlerovou, se kterou měli dceru Dinu. Nastoupil jako dobrovolník v britské armádě a po vytvoření čsl.armádní skupiny zažil jako důstojník boje u Tobrúku a v západní poušti. Byl raněn a po pobytu v nemocnicích propuštěn z armády na trvalou dovolenou. V Anglii nastoupil na místo vedoucího u Fy Toy Importers Ltd. Po vytvoření mise UNRRA byl poslán do Francie a později do Německa jako distribuční důstojník pro tábory osvobozených osob z koncentračních táborů. Později pracoval v těžce funkci u mezinárodní mise v Praze až do roku 1947. Od roku 1947 až do roku 1953 byl úředníkem u židovské sociální organizace JOINT v Praze. Roku 1953 byl zatčen spolu se sestrou mé matky. Bydleli jsme v Klánovicích u Prahy, ale STB vilu vyrabovala a vyhodili nás na ulici. Zůstala nám knihovna, veliké piano a zavařeniny, asi to nestálo za to ukrást nebo to bylo příliš těžké. Máma našla malý byt a byla bez práce. Po návratu z jáchymovského lágru nemohl táta nějaký čas dostat práci, poté pracoval na dráze jako dělník, taky v továrně Pal v Horních Počernicích. Potom jsme se výměnou za byt v Klánovicích dostali do Chodova. Znovu bylo těžké najít práci, ale otec začal pracovat u Restaurací a jídelen v K. Varech. Dostal se na vedoucí místo, ale toho byl zase rychle zbaven. Nakonec rodiče pracovali v hospodě U Města Bratislavy v Potůčkách. Bylo to pohraniční pásmo plné vyžděděnců a kriminálníků, hlinkovců, přesunutých a uzavřených v limitovaném prostoru s propustkami, pohraničnicků, kde jediná práce byla v uranových dolech, lese nebo papírně. V roce 1962 se táta přihlásil k náboru do Kombinátu Vřesová. Zaškolil se v chemických závodech v Záluží jako řidič kyslíkového přístroje. Potom pracoval až do penze ve Vřesově v kyslíkárně, drtírně a briketárně. Později koupil se sestrou a její rodinou dům v Klášterci nad Ohří a tam žil až do smrti.“

Tehdejší dobu a přístup k „trídímu nepříteli“ potom dotvrzují i osudy dalších členů rodiny. Bedřich Kohn totiž po osvobození ČSR působí jako překladatel a styčný důstojník čs. armády, znovu se žení, má dvě děti (Zuzanu a Tomáše) a rodinu tvoří i další dvě děti (Rudolf a Břetislav). Ty měly, jako ostatní děti 'politických nepřátel a buržoazních živlů' problémy, a např. Zuzana nemohla nikdy jako dcera 'západáka' být přijata na gymnázium. Syn Tomáš přes jiná zaměstnání nakonec dělal lešenáře-fasádníka, až se jednou na lešení při opravě karlovarského muzea dal přes okno do řeči s dr. S. Burachovičem a ten ho po čase, když poznal jeho schopnosti a zájem o historii, doporučil na místo správce žlutického

muzea, kde pracoval řadu let. Každý rok si s manželkou podávali žádost o vystěhování do Izraele, což bylo pokaždé zamítnuto. Až po doslova vykopnutí ženy-učitelky ze školství a změně 'cílové země' v žádosti, se mohli po mnoha pokusech v roce 1987 ožebračení legálně vystěhovat do Švédska. Dlouho pracoval manuálně ve slévárně a hutích, ale díky své znalosti jazyků se nakonec dostal do univerzitní knihovny, kde digitalizuje staré matriky. Manželka brzy po usazení ve Švédsku umírá, takže sám vychoval dvě děti...

Vila v chodovské Krátké ulici, kde Kohnovi bydleli. Foto P. Vaculík.

Ale znovu se oženil a dnes občas zajíždí za spolužáky i do Chodova.

Při návštěvě dcery Zuzany a skoro devadesátileté ženy Ludmily jsem si vyslechl další poutavé příběhy rodiny Kohnovy a ujasnil si své nepřesnosti. Tatínek Bedřich ač své židovství nepraktikoval (přesto rodina uchovává např. 'krabičky' nebo obřadní pohárky), vždy pomohl mnoha rodinám souvěrců, a časté tak byly u Kohnů doma návštěvy a dopisy vděčných, kterým říkal „naši“. Za války přišel v koncentracích o celou rodinu (jeho vnučka sestavila celý rodokmen). Svou sestru zkoušel ještě bezvysledně hledat i v Londýně, přesto ale po celý svůj život nepřestal být trnem v oku státní bezpečnosti. Pro absurdní nařčení z rozkrádání socialistického majetku se nakonec na 6 měsíců dostal i do lágru na Mariánskou u Jáchymova a od těžby uranu pod povrchem ho paradoxně zachránil jen německý lékař s odkazem na válečné zranění páteře, napadání a invaliditu. Mezitím doma ženě Ludmile vyvstalo nemilé splácení alimentů na izraelskou dceru Dinu a STB po ní vyžadovala i obvyklý rozvod a změnu typicky židovského příjmení. Nátlak a ústrky rodina pocítovala od hloupých pochlebovačů moci i v Chodově, kde docházelo i na zabítí koček oblíbených dětmi Kohnovými, které jim soused hodil přes plot. Nesnášenlivost, různá udání, incidenty a placení pokut znepříjemňovalo rodině často život. Návštěvy státní policie pokračovaly i v Klášterci nad Ohří až do doby těsně před smrtí. Památky a pozůstatky ani dozvuky židovské komunity v Chodově už nezůstaly, na žádné další místní Židy si Kohnovi nepamatují.

Kontakty udržoval Bedřich Kohn i s rodinou spisovatele Oty Pavla (vlastním jménem Poppera), kdy údajně byl předobrazem postavy Američana Johnyho v povídce Běh Prahou a o fotky žádal do Muzea Oty Pavla v Buštěhradu nedávno i jeho bratr Hugo.

Bedřich Kohn, který zemřel v lednu 1989, se svobodných časů bohužel nedočkal a jeho celá léta perzekuovaná rodina se navíc ani nyní, tolik let od revoluce, nedomohla pro složitost dokazování a nedostatek podkladů domoci svých majetků, kdy celou věc dosud neřeší právníci.

Snad tedy alespoň touto skromnou formou – článkem o peripetiích Kohnů- trochu ožije vzpomínka na tyto svým dílem také Chodováky, po otci židovského původu.

Pavel Vaculík

Významné osobnosti regionu a místa jejich posledního odpočinku

Mathias Forster

V nejstarší části hřbitova v Karlových Varech leží nepovšimnuta nenápadná náhrobní deska, kterou jednoduchý nápis připisuje Mathiasi Forsterovi, jednomu z mnoha zdejších lékařů.

Narodil se však 2. listopadu 1806 v Kynšperku nad Ohří v rodině místního ranhojiče Josefa Michaela Forstera (1787–1839). Zdá se, že lékařskému povolání se věnovali i další příbuzní. Po studiích už spojil svůj život s Karlovými Vary, kde působil od roku 1833 jako praktický lékař. V lázeňském městě se Forster také 1. května 1843 oženil. Díky sňatku s vdovou Amálií Keilovou, rozenou Hlawaczkovou (1805–1871), se stal švagrem jiného významného karlovarského lékaře a spisovatele Eduarda Hlawaczka (1808–1879), se kterým jej pojila nejen profese, ale i literární a kronikářská činnost.

Dlouhá léta ordinoval ve špitále pro tovaryše a služebnictvo a v roce 1850 byl jmenován ředitelem cizineckého špitálu, jež krátce vedl již v roce 1840. K desátému výročí působení v této funkci publikoval práci *Bericht über die Leistungen des Fremden-Hospitals für arme Kranke aller Nationen in Karlsbad während des zehnjährigen Zeitraumes von 1850 bis 1859*. V ní velmi podrobně posoudil stav nemocných, kteří prošli zařízením pro chudé lázeňské hosty v předchozích deseti letech, probral nemoci, jejich příznaky a zhodnotil léčbu a její výsledky.

Forster se též aktivně účastnil veřejného života. Zapojil se jak do příprav oslav 500. výročí založení města v roce 1858, jejichž průběh zaznamenal ve spisku *Karlsbad's fünfhundertjährige Jubiläums-Feier*, tak i 37. sjezdu německých přírodovědců a lékařů v roce 1862. Po smrti Rudolfa Mannla (1812–1863), příznačně opět lékaře, převzal psaní městské kroniky, kterou vedl až do svého skonu. Nelze opomenout ani Forsterovu básnickou tvorbu.

Dnes už všechny jeho četné zásluhy nejsme schopni dostatečně ocenit. Ve své době si však Mathias Forster díky dlouholeté lékařské práci a veřejnému působení získal uznání u obyvatelstva i lázeňských hostů. V roce 1866 byl poctěn udělením čestného občanství města. Zemřel v Karlových Varech 21. srpna 1871.

Karlovarský hřbitov je čítankou i galerií pod širým nebem. Vedle cenných uměleckých děl se zde nacházejí zcela opomenuté náhrobky mnohých významných postav minulosti, a to nejen z regionu, ale i různých koutů Evropy, pro které byla cesta do lázeňského města tou poslední. Můžeme doufat, že postupné poznávání této lokality přinese i další zajímavé objevy.

Lukáš Smola

Náhrobní deska Amalie a Mathiase Forsterových. Foto L. Smola 2013.

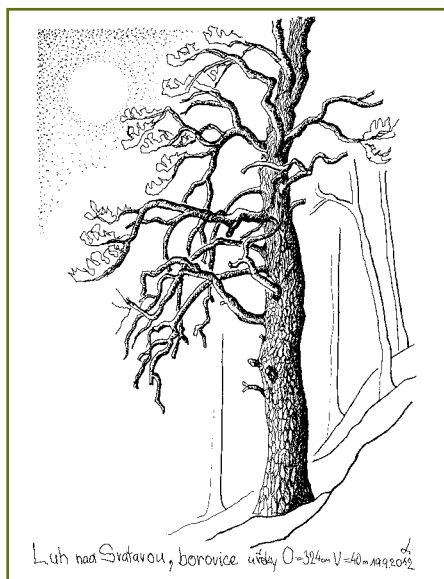
Pocta starým stromům Sokolovska v kresbách Vladimíra Lepše – 5. část

Velké stromy na úpatí Krušných hor

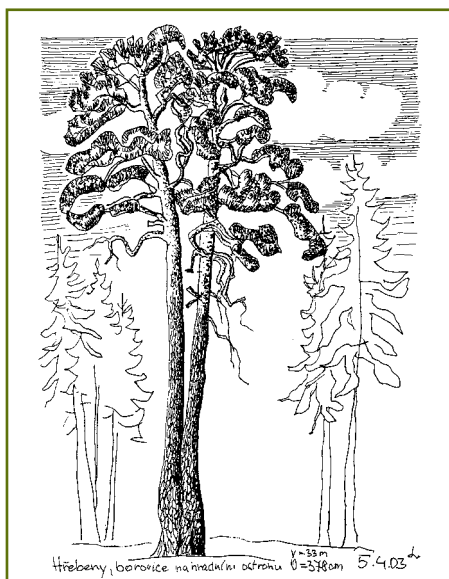
Sokolovská pánev se na levém břehu Ohře mezi Kynšperkem a Sokolovem zvolna zvedá ke Krušným horám. Kromě pruhu mezi Lítovem a Svatavou, poznamenaného dobýváním uhlí, se tu staré lípy, duby, javory, jasaný a olše obvykle vyskytují v krátkých alejích podél silnic a cest. Jednotlivé mohutné stromy nalezneme také v remízích a ve starší zástavbě. Tvoří druhově pestrou směs listnáčů, včetně jilmů a buků. Z nepůvodních dřevin jsou časté velké jírovce. Na lesní jehličnany mimořádných rozměrů je bohaté hluboko zaříznuté údolí Svatavy, kde strmé svahy porůstá typické lesní společenstvo chudých borových doubrav. A zdejší borovice opravdu stojí za návštěvu. Nečekejte však nízké pokroucené kmeny a křivolaké větve, tak typické pro borovice z pískovcových skalních měst a krasových strání. Naopak, pro svatavské borovice jsou charakteristické přímé a statné kmeny vytažené nad okolní les a ukončené chudými korunami. Mezi nimi kralují dvě borovice s přívlastkem památný strom.

Borovice u Svatavy

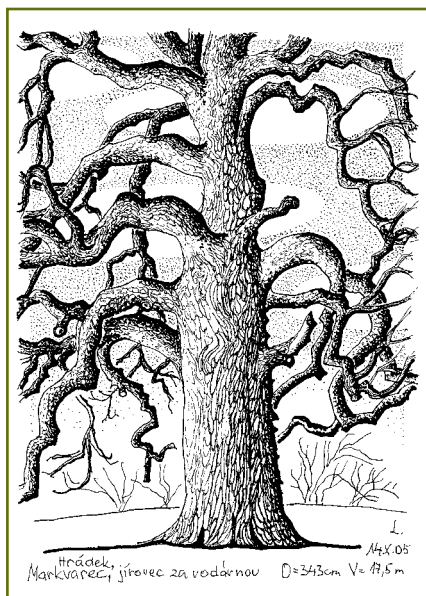
Takto ochránáři v roce 1984 nazvali největší jednodmennou borovici Sokolovska. Pro laika trochu oříšek, protože z názvu není jasné, zda se Svatavou rozumí obec nebo řeka. Zvláště, když se má strom nacházet v katastrální území Týn u Lomnice. Na současných turistických mapách je však borovice zakreslena přesně – na levém břehu Svatavy proti Luhu nad Svatavou, 400 m po proudu od lávky přes řeku. Přestože nedaleko prochází modře značená turistická cesta a borovici se jen těsně vyhýbá, lze strom i přes jeho mohutnost snadno přehlédnout. Stojí na úpatí svahu v místech, kde dno údolí postupně zarůstá hustý porost statného

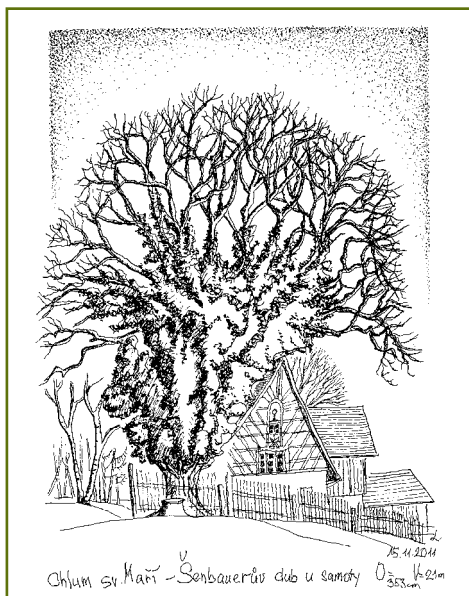
Borovice u Svatavy u Luhu nad Svatavou.

Borovice u Hartenberku.

Markvarec - Jírovec

Chlum Sv. Maří - Šenbauerův dub.

agresivního asijského rdesna – křídlatky. Navíc se dlouhý kmen borovice zvedá souběžně s příkrým svahem. Tím, že od stromu není odstup, spatříme borovici až na poslední chvíli. Stojí však za to. Její mírně zprohýbaný válcovitý kmen se směrem vzhůru jen zvolna zužuje. Nápadná je krásná kresba borky rozpukané do políček. Spodní část kmene je bez větví, ve střední části zůstal z větví jen větší počet suchých pahýlů. Živé větve nepravidelné koruny rostou až velmi vysoko. S celkovou výškou 40 m je nejvyšší ze všech památných borovic v České republice. Také obvodem kmene 324 cm patří mezi nejsilnější borovice v Čechách.

Borovice u Hartenberku

Druhou nejsilnější památnou borovicí v Čechách ($\phi = 379$ cm) je vysoký dvojkmenný strom, pojmenovaný Borovice u Hartenberku. Stojí na severní hraně zalesněného ostrohu mezi zářezem Dolinského potoka a údolím Svatavy, vlevo od cesty sestupující od zříceniny Hartenberku k železniční zastávce Hřeбенy. Borovice má dva vrcholy, na které se společný kmen původně rozděloval už ve výšce 2 m, postupně však souběžně kmene srostly až do šestimetrové výšky. Řídké koruny obou vrcholů přesahují okolní les a shlíží dolů z úctyhodné výšky 35 m.

Kaštan v Markvarci

Od roku 2011 je pod tímto názvem veden památný jírovec (koňský kaštan) v remízku mezi vodárnou a chalupami na západním okraji Markvarce. Strom nepatří mezi nejsilnější ($\phi = 350$ cm) ani nejvyšší ($v = 17,5$ m), rozhodně se však řadí mezi nejkrásnější kaštany v Čechách. Jeho chloubou je neobvyklé množství dlouhých pokroucených větví, které se svými konci přibližují k zemi. Jedna z nejsilnějších, částečně vylomená, dokonce znovu zakořenila v oblouku opřené o zem. Ve stinném prostoru pod široce srdcovitou korunou se nedaří konkurenčním dřevinám. Proto si jírovec v remízku stále udržuje dominantní postavení. Doporučuji

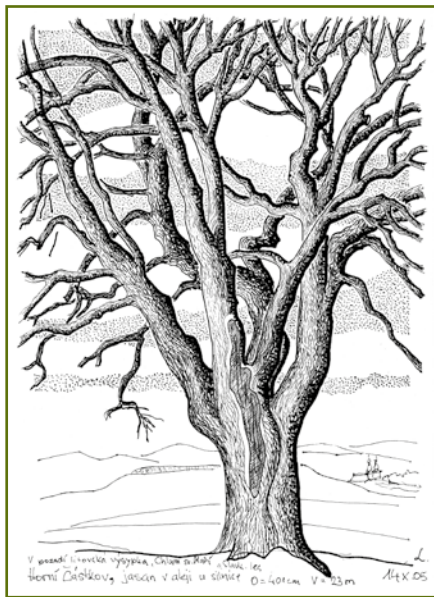
strom navštívit za mlžného listopadového dne a zadívat se na křivolaké větve, jejichž části se jako obrovští hadi vynořují z mlhy. I když je na jednu stranu žádoucí, aby byla koruna jírovce zajištěna před rozlámáním obvodovou redukcí větví, na druhou stranu by jakýkoliv zásah do struktury divoce rostoucího stromu ubral hodně z jeho jedinečnosti.

Šenbauerův dub v Chlumu Svaté Maří

Šenbauerův dub na dvorku před průčelím samoty čp. 10 severovýchodně od Chlumu Svaté Maří patří mezi nejznámější památné stromy Sokolovska. Ne velikostí (o = 353 cm, v = 21 m), ale jako estetický prvek dotváří idylický obraz venkovského stavení v řadě starých stromů, kterým vévodí on, košatý dub s paprscitou korunou, bohatě porostlý břečtanem.

Jasan v aleji pod Horním Částkovem

Příkladem mimořádného stromu v aleji je největší jasan v dvouřadém stromořadí listnatých stromů (statných jasanů, mladších javorů a bříz) mezi Dolním a Horním Částkovem. Výrazný jasan charakterizuje krátký, dolů kuželovitě se rozšiřující kmen. Ten se ve výšce 2,5 – 3,5 m postupně dělí do čtyř silných, šikmo vzhůru rostoucích větví, které tvoří základ bohaté, rozložené koruny nepravidelně srdcovitého tvaru. Jasan je i přes poškození (velká jizva po vylomené větvi) a větší počet suchých větví v poměrně dobrém zdravotním stavu. V roce 2005 byl navržen k ochraně.

Horní Částkov - jasan.

Jaroslav Michálek

Výstava „Kostely na Sokolovsku – Die Kirchen im Kreis Falkenau“

Ve dnech 21. 6. až 22. 9. 2013 pořádá Muzeum Sokolov, p.o. Karlovarského kraje výstavu s názvem Kostely na Sokolovsku – Die Kirchen im Kreis Falkenau. Jak již z jejího pojmenování vyplývá, její náplní je přiblížení kostelních staveb v bývalém okrese Sokolov – vzhledem k omezenému prostoru bez oblasti Kraslicka. Jednotlivé stavby mají na výstavě „svůj“ panel se stručnou informací o výstavbě a výzdobě kostela a především s fotografiemi, aby si návštěvníci mohli udělat představu o interiéru. Většina kostelů je totiž z bezpečnostních důvodů zamčena či se dá do nich nahlédnout jen přes mříž a otevřeny jsou jen v čase bohoslužeb. I proto jsou nedílnou součástí výstavy velkoformátové fotografie s detaily zařízení vybraných kostelů. Vše pak doplňují trojrozměrné předměty – bohoslužebné náčiní (kalichy, kadidelnice, konvičky apod.), ukázky liturgických oděvů (např. ornáty, kleriky či pluviál), sochy, drobné plastiky, křucifixy, obrazy atd.

K návštěvnicky nejzajímavějším patří na výstavě kostely zničené – ať již těžbou hnědého uhlí (kostel Nejsvětější Trojice v Lipnici či kostel sv. Anny v Habartově) či v důsledku vytvoření vojenského cvičikového prostoru Prameny ve Slavkovském lese (např. kostel sv. Václava ve Smrkovci, kostel sv. Vavřince v Lobzech či sv. Jakuba Většího ve Vranově). Asi nejznámější je z těchto již neexistujících staveb barokní kostel

Monstrance z hornoslavkovského kostela sv. Jiří, rok 1879.

Monstrance z kostela v Čisté, 2. pol. 18. st.

archanděla Michaela v Čisté, který byl zničen během několika vojenských cvičení konaných v rámci natáčení armádního instruktážního filmu „Boj o osadu“ na přelomu let 1947 – 1948. Ze zařízení kostela se podařilo zachránit zřejmě pouze hlavní oltář, který je dnes v zámecké kapli v Osečanech, a na výstavě si ho můžeme prohlédnout na velkoformátové fotografii. Kromě něho je zde i několik drobností z tohoto kostela, z nich je nejvýznamnější monstrance z 2. poloviny 18. století.

Podobně pohnutý osud jako kostel v Čisté měl i kostel sv. Jiří v Horním Slavkově. Tento pozdně gotický kostel z počátku 16. století po 2. světové válce chátral, byl častým objektem útoků vandalů i zlodějů a nakonec zde 14. 3. 1964 vypukl požár. K provizornímu zastřešení kostela došlo v roce 1969 a jeho oprava začala až v 90. letech 20. století a stále probíhá. Jak z výše uvedeného vyplývá, inventář kostela byl v období po roce 1945 zčásti zničen vandaly a povětrnostními vlivy, zčásti rozkraden a jen malá část předmětů byla zachráněna. K těm patří i vystavená monstrance z roku 1879 či zubem času poznamenaná socha sv. Jiří.

Celá výstava byla připravena ve spolupráci se zahraničními partnery - městem Schwandorf a Heimatverband der Falkenauer e. V. I díky tomu se podařilo získat na její realizaci finance z Evropské unie.

Muzeum Sokolov zve všechny příznivce nejen regionální kultury a historie na tuto výstavu a velice na na Vás těší.

Romana Beranová

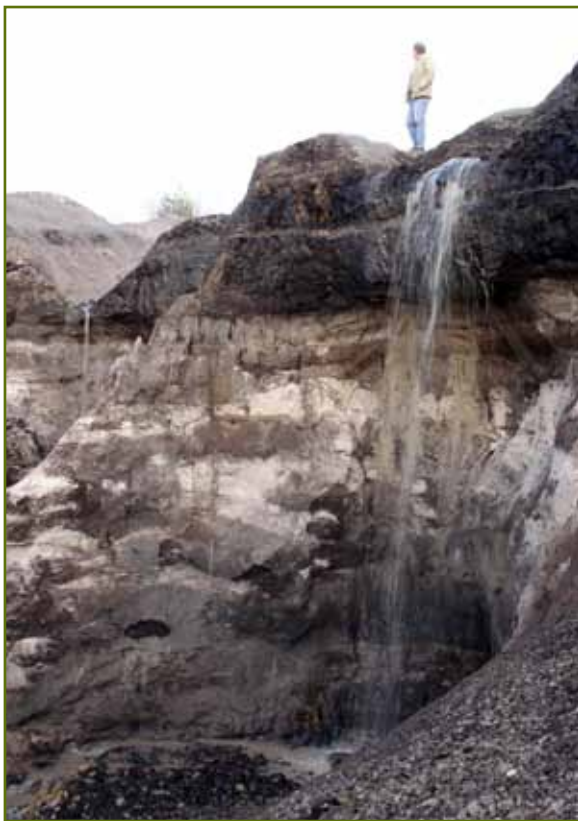
Vodopády na Sokolovsku

Na počátku letošního roku jsem si pro inspiraci ke svým toulkám koupil knihu Nejkrásnější vodopády České republiky (vydanou Nakladatelstvím Academia v roce 2009 a v doprodeji k máni na neuvěřitelných 50 Kč). První listování knihou patřilo karlovarskému regionu, chtěl jsem se tak utvrdit, že většinu zdejších vodopádů znám a případně se o nějakém „novém“ dozvědět. Mé překvapení však bylo úplně opačné. Z celého našeho kraje je tu uveden pouze jediný vodopád. Je pravdou, že kniha je pouze výčet těch nejzajímavějších a ty naše nemusí patřit mezi „nej“, ale pouze jeden mi přijde opravdu málo. Navíc, v porovnání s některými pro knihu vybranými se domnívám, že ty karlovarské jsou srovnatelné, některé větší, rozsáhlejší a hezčí než ty knihou představené. Rozhodně neupírám právo autora na jeho výběr a nehodlám knihu nijak kritizovat. Naopak, rád v ní listuji a čekám, kam všude mě zavede. Jen jsem se opět přesvědčil, že náš kraj je stále jaksi zapovězen a vyřazen z reprezentativního vzorku, stejně jako je tomu v mnoha jiných oblastech. A tak bych rád navázal na knihu a některé zdejší vodopády krátce představil.

Jediný v knize uvedený vodopád je pozoruhodný „vodopád v údolí Teplé“ ve Slavkovském lese.

Je necelé 3 m vysoký a padá přes balvanitý převis skalního stupně z amfibolitu. Další významné karlovarské vodopády nalezneme na Ostrovsku a v přílehlé oblasti Doupovských hor, krásný je vysoký Radošovský vodopád, vodopád na Pstružném potoce nebo dvojitý vodopád na Lučinském potoce. Základní informace o těchto vodopádech a jejich fotografie lze dohledat na www.vodopady.info, kde je také v mapové aplikaci možno zjistit přesnou lokalizaci. Nyní se však podívejme na vodopády na Sokolovsku – na dva volně padající a jeden kaskádovitý.

Asi nejhezčí vodopád regionu Sokolovska se nachází nedaleko Těšovic severozápadně Těšovického vrchu na pravostranném bezejmenném přítoku Ohře, přibližně pod čističkou odpadních vod u parkoviště bývalé benzínové stanice u „Transmotelu“. Voda zde překonává skalní stupeň ve třetihorních slepencových sedimentech a padá přes hlubší skalní převis do hloubky více než 2 m. Vodopád je na menším potoce

Vodopády v badlans (geomorfologický útvar vzniklý erozí horniny) za elektrárnou ETI. Foto P. Krása.

se značně kolísavými průtoky v rámci roku, a tak je zde možné pozorovat jak masu valící se vody, tak i pouze drobný cákající potůček. Za ideální dobu návštěvy považuji předjaří a jaro, kdy je dostatek vody a vlhké skály se začínají zelenat svěží vegetací rostlin a mečů. Pod vodopádem lze spatřit starý hraničník s vyznačenou kotvou – znakem rodu Nosticů.

Nejvyšší vodopád nalezneme v antropogenním území sokolovské pánve, konkrétně v erozních rýhách nad bývalým odkalištěm popílku nad elektrárnou Tisová. Nedaleko pramenící drobný potůček tady vtéká do území dlouhodobě obnažených (bez vegetace) vrstev sokolovské pánve s patrnými uhelnými vrstvami a z výšky téměř 7 m padá ve dvou vodopádech do vodou vymletých strží. Voda pak odtéká hlubokými kaňony dál do sedimentační nádrže. Dotace vodou je malá, značně kolísající, ale snad vždy s nějakým průtokem. Protože erozní činnost vody je zde zřejmá a stálá, dochází k sesuvům, zásypům a také změnám výšky vodopádu. Ten o něco větší měl zmíněných 7 m před několika lety, kdy jsem si ho pro sebe objevil, dnes je o něco nižší, neboť se před časem zřítíla část břehu. Nicméně zával se pomalu odplavuje. Výmolová činnost vody tu nevytváří jen vodopády, ale i na ně navazující úžasnou spleť hlubokých strží podobných útvarům ve světě označovaných jako badlands. Území je pro veřejnost nepřístupné a je také přechodně chráněné.

Několik obdobných vodopádů bylo ještě nedávno k vidění v oblasti Medardu, kde je ve své knize Romantické cesty neznámým Sokolovskem (vydané v roce 2009) popisují Světlana Kuncová a Rudolf Tyller. Dnes jsou však všechny zatopeny.

Kdo se vydá na vycházku loketskými lesy z Lokte do osady Dvory strmým údolím Kamenitého potoka, musí v dolních částech skalnatého a sevřeného údolí procházet podél poměrně rozsáhlé kaskády tvořené drobnými vodopády a šikmými skluzy dokonce s větveným tokem. Voda tu v kaskádě o délce více jak 10 m překonává přibližně 5 m výšky. Zejména v době s nadbytkem vody v potoce vynikne nádhera a rozlehlost tohoto vodopádu.

A co je to vůbec vodopád? Jeho definice v podstatě neexistuje a výklady jsou nepřesné. Podívám-li se do výše zmíněné publikace, mohu se pokusit o velmi zjednodušený výťah. Vodopádem je přírodní objekt v korytě toku, kdy voda padá přes skalní stupeň bez kontaktu se skálou (pravý vodopád), a nebo voda stéká po značně šikmé skalní ploše a nepadá volným pádem (nepravý vodopád). Výška padání či stékání vody v podstatě nehraje roli. Na základě morfologie vodopádu můžeme rozlišovat kaskády, skluzavky, žlaby, vějířovité a víceramenné vodopády a další jiné formy. Toto všechno byly vodopády přírodní, odlišit můžeme ale také vodopády umělé, vzniklé v místech přetvářených člověkem nebo záměrně vytvořené za účelem zvýšení estetiky místa.

Pokud by došlo na pátrání po těch umělých bez estetických přídavek, několik by se jich zajisté našlo, daleko zajímavější však bude, „objevi-li“ se někde v krajině další přírodní vodopády. Předpokládat se dají například na tocích širšího Kraslicka. A to už je výzva i pro vás.

Petr Krása

Těšovický vodopád. Foto P. Krása.

Loketská kaskáda. Foto P. Krása (viz článek na str. 39).

Chrám Zesnutí přesvaté Bohorodice na Olšanských hřbitovech v Praze (viz článek na str. 13).

Vila Karla Kramáře ve Vysokém nad Jizerou, dnes hotel Větrov (viz článek na str. 13).